

ÃĪ «Ī ²ÆĪ ÆĪ ÄĪ ÈÉ Í ÀÓÊĪ ÂÈÉ ÖÄĪ ÒÐ  
ÐĪ ÇÂÈÒÊÓ Í ÀÓÊÈ ² ÒÃŌĪ Ī ÊĪ Ã²É»

ÂÈÄÄÄĪ È×ÈÉ Ä²Ī «²Ī ÒÃĪ ÀÓÊÀ»

Çá³đí èê òàç í àóêîâèö ÿ ðàöü

XI²I Ī ²ÆĪ ÆĪ ÄĪ À Í ÀÓÊĪ ÂÀ  
ÊĪ Í ŌÃÐÄĪ Ö²ß:

«Í ÀÓÊĪ Â² ÄĪ ÑÈ²ÄÆÄĪ Í ß:  
ÿ ÆÄÄÈÄĪ À ²Ī Í Ī ÂÀÖ²ÉĪ Ī ÄĪ  
ÐĪ ÇÂÈÒÊÓ»

«29» äđóäí ŷ 2022

ÿ ðàää, ×áõ³ŷ  
2022

ÃĪ «Ī ²ÆĪ ÆĪ ÄĪ ÈÉ Í ÆÓÊĪ ÆÈÉ ÖÁĪ ÒÐ  
ÐĪ ÇÆÈÒÊÓ Í ÆÓÈÈ ² ÆÅÖĪ Ī ÈĪ Æ²É»

ÆÈÄÄÄĪ È×ÈÉ Ä²Ī «²Ī ÆÅĪ ÆÓÈÀ»

*Збірник тез наукових праць*

XIII МІЖНАРОДНА НАУКОВА КОНФЕРЕНЦІЯ:

«Í ÆÓÊĪ Æ² ÄĪ ÆÈ²ÄÆÁĪ Í Æ:  
Ī ÆÐÄÆÈÄĪ Æ ²Ī Í Ī ÆÅÖ²ÉĪ Ī ÄĪ ÐĪ ÇÆÈÒÊÓ»

«29» грудня 2022

*Abstracts of scientific papers*

XIII INTERNATIONAL SCIENTIFIC CONFERENCE:

«SCIENTIFIC RESEARCH: THE PARADIGM  
OF INNOVATIVE DEVELOPMENT»

December 29, 2022

Прага, Чехія  
2022

ББК 20  
УДК 001  
Н345

Н345 Наукові дослідження: парадигма інноваційного розвитку: збірник тез наукових праць XIII Міжнародної наукової конференції (Прага, Чехія, «29» грудня 2022 року) / ГО «Міжнародний науковий центр розвитку науки та технологій», 2022. — 60 с.

У збірнику подано матеріали XIII Міжнародної наукової конференції: «Наукові дослідження: парадигма інноваційного розвитку».

Матеріали публікуються мовою оригіналу авторської редакції.

Редакція не завжди поділяє думки та погляди автора. Відповідальність за достовірність фактів, імен, географічних назв, цитат, цифр та інших відомостей несуть автори публікацій.

При використанні наукових ідей та матеріалів цього збірника посилання на авторів та видання є обов'язковими.

© Автори статей, 2022

© ГО «Міжнародний науковий центр розвитку науки та технологій», 2022

© Видавничий дім «Інтернаука», 2022

## Î ðãáí ³çãð³éí èé èíí ³òàò

Голова організаційного комітету: **Êí àãéáí êí Æí èòðí ²ãáí íãè÷** — кандидат економічних наук, доцент (Київ, Україна)

Заступник голови організаційного комітету: **Ðòñí à Ð è³ý Î èãè-  
ñàí äð³áí à** — кандидат економічних наук, доцент (Київ, Україна)

## Ðíçã³è «Æéíí ñ÷í³ íàòèè»:

Член редакційної колегії: **Áãéáí ðé ²ãáí Óãáíðíãè÷** — доктор економічних наук, професор (Івано-Франківськ, Україна)

Член редакційної колегії: **Áãðããø Ñãðã³é Æíéíãèè èðíãè÷** — доктор економічних наук, професор (Київ, Україна)

Член редакційної колегії: **Æí íãðð Î èéíèã ²ãáí íãè÷** — доктор економічних наук, професор (Київ, Україна)

Член редакційної колегії: Вдовенко Наталія Михайлівна — доктор економічних наук, професор (Київ, Україна)

Член редакційної колегії: **Æíãèèè Æíéíãèè èð Áãñèèüíãè÷** — доктор економічних наук, кандидат філософських наук, професор, Заслужений економіст України (Мукачеве, Україна)

Член редакційної колегії: **Æðéí üéí Æèè Æ áãè³ãí à** — доктор економічних наук, професор (Харків, Україна)

Член редакційної колегії: **Æòãéáí êí Êðáíá Æãñèè³ãí à** — доктор економічних наук, професор (Вінниця, Україна)

Член редакційної колегії: **Æãð³é Æãñèèü Æí òíí íãè÷** — доктор економічних наук, професор (Тернопіль, Україна)

Член редакційної колегії: **Æáí èñãèí í Î èéíèã Æ áãéíãè÷** — доктор економічних наук, професор, член-кореспондент Міжнародної академії інвестицій і економіки будівництва, академік Академії будівництва України та Української технологічної академії (Київ, Україна)

Член редакційної колегії: **Æí èòðáí êí ²ðéí à Î èéíèããáí à** — доктор економічних наук, професор (Київ, Україна)

Член редакційної колегії: **Æðããáí Î éáí à ²ãáí ³áí à** — доктор економічних наук, професор (Київ, Україна)

Член редакційної колегії: **Æí ³í à Êãéèà Êèýò** — доктор економічних наук, доцент (Туреччина)

Член редакційної колегії: **ãò³í áí êí Í áã³ý Æí àòíè³ãáí à** — доктор економічних наук, професор (Черкаси, Україна)

Член редакційної колегії: **Çãðòöüèà Î éáí à Î áãè³ãí à** — доктор економічних наук, професор (Дніпро, Україна)

Член редакційної колегії: **Çãòãð³í Ñãðã³é Æíéíãèè èðíãè÷** — доктор економічних наук, старший науковий співробітник, професор (Київ, Україна)

Член редакційної колегії: Çàë³ñêî ò í í à Ì èðàèé³àí à — доктор економічних наук, професор, академік Академії економічних наук України (Київ, Україна)

Член редакційної колегії: Çîññü-Ê³íð Ì èéíèà Ààèàð³éíàè÷ — доктор економічних наук, професор (Полтава, Україна)

Член редакційної колегії: ºëü÷òé Ì ààèí Àðèáíðíàè÷ — доктор економічних наук, доцент (Львів, Україна)

Член редакційної колегії: Êëí÷àí À³ÿ÷àñèàà Ààñèèüíàè÷ — доктор економічних наук, професор (Миколаїв, Україна)

Член редакційної колегії: Êííèèðè Ì èñàí à ºààí ºàí à — доктор економічних наук, професор (Львів, Україна)

Член редакційної колегії: Êðàà÷àí èí Ì èñàà Ì èàèñ³çàí à — доктор економічних наук, професор (Київ, Україна)

Член редакційної колегії: Êòðèèí Êðàí èèà ºçèàíð³àí à — доктор економічних наук, професор (Київ, Україна)

Член редакційної колегії: Êòðèàí èí Ì èàà Ààñèèüíàè÷ — доктор економічних наук, професор (Київ, Україна)

Член редакційної колегії: Êíèèí Ààèàð³ÿ À³èòíð³àí à — доктор економічних наук, професор (Київ, Україна)

Член редакційної колегії: Êíðàí íàà Ì àðàèÿ Ì èàèñ³çàí à — доктор економічних наук, професор (Львів, Україна)

Член редакційної колегії: Ì àè³è Ì èéíèà Êíñèííàè÷ — доктор економічних наук, професор (Київ, Україна)

Член редакційної колегії: Ì ºàòñ ºðèí à Ì àðð³àí à — доктор економічних наук, професор (Черкаси, Україна)

Член редакційної колегії: Ì ºàí èí À³àèè³é Ñàðã³éíàè÷ — доктор економічних наук, доцент (Одеса, Україна)

Член редакційної колегії: Ì è³éí èé Ì èàèñàí àð Ààñèèüíàè÷ — доктор економічних наук, професор (Харків, Україна)

Член редакційної колегії: Ì ñ ÿð÷àí èí Àíèíàèí èð Ì èàèñàí àðí-àè÷ — доктор економічних наук, професор (Київ, Україна)

Член редакційної колегії: Ì òð³í àí èí ºàíð À³àèè³éíàè÷ — доктор економічних наук, професор (Київ, Україна)

Член редакційної колегії: Ì àñèà ºàíð Ì èéíèàèíàè÷ — доктор економічних наук, професор (Біла Церква, Україна)

Член редакційної колегії: Ðàçòí íàà Êàðàðèà Ì èéíèàçàí à — доктор економічних наук, професор (Київ, Україна)

Член редакційної колегії: Ðàí ññèèé Àí àð³é Ð ð³éíàè÷ — доктор економічних наук, професор (Київ, Україна)

Член редакційної колегії: Ñàè³ààðñòíàà Êðàí èèà Ñàðã³çàí à — доктор економічних наук, професор (Київ, Україна)

Член редакційної колегії: **Ñèđèí í èé Ī àđāāđèòà ʒāāí ʒāí à** — доктор економічних наук, професор (Київ, Україна)

Член редакційної колегії: **Ñí í èʒí ʒāíđ Āàèáí òèí í àè÷** — доктор економічних наук, професор (Київ, Україна)

Член редакційної колегії: **Ñóí òíāā Ī èāñŷ Ī èāèñáí àđʒāí à** — доктор економічних наук, професор, академік Академії економічних наук України (Київ, Україна)

Член редакційної колегії: **Òáí èèāāññèà Ī àðàèʒŷ Ñòáí ʒñèāāʒ-í à** — доктор економічних наук, професор (Херсон, Україна)

Член редакційної колегії: **Òíèāđ Āíèíàèí èđ Āíèíàèí èđíàè÷** — доктор економічних наук, професор (Київ, Україна)

Член редакційної колегії: **Óóèŷ-èí ññèà Ñʒòèáí à Ī èāèñáí àđʒā-í à** — доктор економічних наук, професор (Київ, Україна)

Член редакційної колегії: **× èæāāññèà Èʒáí èèā Āʒòàèʒāí à** — доктор економічних наук, професор (Житомир, Україна)

Член редакційної колегії: **× óáóèíāā Ī èūāā ʒ ðʒāí à** — доктор економічних наук, професор (Київ, Україна)

Член редакційної колегії: **Øāā÷óé ʒđíñèāā Āāñèèŷí àè÷** — доктор економічних наук, старший науковий співробітник, доцент (Нововолинськ, Волинська обл., Україна)

Член редакційної колегії: **Øèí èāđóé Èʒāʒŷ Āāñèèʒāí à** — доктор економічних наук, професор, член-кореспондент НАН України (Київ, Україна)

Член редакційної колегії: **Øí àè Āàèáí òèí Āđèāāʒéí àè÷** — доктор економічних наук, професор (Київ, Україна)

Член редакційної колегії: **Āàèŷèí à Øàèŷò Āí àāđí àè÷** — кандидат економічних наук, доцент (Київ, Україна)

Член редакційної колегії: **Ñèđèí ŷèí āññèèé Đóñèáí Ī èèíèàèí-âè÷** — кандидат економічних наук, член-кореспондент Української академії наук (Львів, Україна)

Член редакційної колегії: **Peter Bielik** — Dr. hab. (Словацька Республіка)

Член редакційної колегії: **Eva Fichtnerová** — University of South Bohemia in ČeskýBudějovice (Чеська Республіка)

Член редакційної колегії: **József Káposzta** — Dr. hab. (Угорщина)

Член редакційної колегії: **Henrietta Nagy** — Dr. hab. (Угорщина)

Член редакційної колегії: **Anna Törő-Dunay** — Dr. hab. (Угорщина)

Член редакційної колегії: **Mirosław Wasilewski** — Dr. hab., Associate professor WULS-SGGW (Польща)

Член редакційної колегії: **Natalia Wasilewska** — Doctor of Economic Sciences, professor UJK (Польща)

**Đīçā³é «P đēāē÷í ³ íāóēē»:**

Член редакційної колегії: **Āđ³ñōīāā ²đēī à Āāñēē³āī à** — доктор юридичних наук, професор (Суми, Україна)

Член редакційної колегії: **Āīī āāđāī éī ²āīđ ²āāī íāē÷** — доктор юридичних наук, професор (Братислава, Словацька Республіка)

Член редакційної колегії: **Āāēōī ūēī Āāēāī đēī Āāñēēūīāē÷** — доктор юридичних наук, професор (Київ, Україна)

Член редакційної колегії: **Āēđāī éī ²í íā Āīēīāēī ēđ³āī à** — доктор юридичних наук, доцент (Київ, Україна)

Член редакційної колегії: **Āēōøēīā Āāēāđ³é Ī ēāēñāī āđīāē÷** — доктор юридичних наук, професор (Київ, Україна)

Член редакційної колегії: **Āīēīāēī Ī ēāēñāī āđ Ī ēēīēāēīāē÷** — доктор юридичних наук, професор, заслужений юрист України (Харків, Україна)

Член редакційної колегії: **Āđīđīēūñūēēē Āīēīāēī ēđ Ērāāēāī-āē÷** — доктор юридичних наук, професор (Одеса, Україна)

Член редакційної колегії: **Ēāērāēī éé Đīñōēñēāā Āī āđ³éīāē÷** — доктор юридичних наук, професор (Київ, Україна)

Член редакційної колегії: **Ēēāī í āđñūēēē Ī ēēīēā Ī ēēīēāēī-āē÷** — доктор юридичних наук, професор (Кривий Ріг, Україна)

Член редакційної колегії: **Ēīđāāāī à Āēāī ³ Āāō³đā** — доктор права, професор (Італійська Республіка)

Член редакційної колегії: **Ēīđāī òī āé°đ Øđāōāī** — доктор юридичних наук, професор (Аугсбург, Федеративна Республіка Німеччина)

Член редакційної колегії: **Ī āēāđīāā Øāī āđā ²āāī ³āī à** — доктор юридичних наук, професор (Мінськ, Республіка Білорусь)

Член редакційної колегії: **Ī āēūī ē÷ōé Ī ēūāā Øāāīđ³āī à** — доктор юридичних наук, доцент (Вінниця, Україна)

Член редакційної колегії: **Ī ā÷āđōé Ñāđā³é Ñōāī ³ñēāāī āē÷** — доктор юридичних наук (Запоріжжя, Україна)

Член редакційної колегії: **Ī ì āēū÷ōé Āāñēēū Āī āđ³éīāē÷** — доктор юридичних наук, професор (Київ, Україна)

Член редакційної колегії: **Ī ñōāī āī éī Ī ēāēñ³é ²āāī íāē÷** — доктор юридичних наук, професор (Львів, Україна)

Член редакційної колегії: **Ī ēāīāāđ P đ³é ²āīđīāē÷** — доктор філософії в галузі права, доцент (Київ, Україна)

Член редакційної колегії: **Ī îçī yēīā Ñī āđōāē Ī āōđīāē÷** — доктор юридичних наук, доцент (Ірпінь, Україна)

Член редакційної колегії: **Ñā³ōēē÷í éé Ī ēāēñāī āđ Ī āōđīāē÷** — доктор юридичних наук, доцент (Київ, Україна)

Член редакційної колегії: Ñēāīđ Ā³ēōīđ Āī ēōđīāē÷ — доктор юридичних наук, професор (Чернівці, Україна)

Член редакційної колегії: Òāđāī íāā Òāōŷī ā Ñāđā³çāī ā — доктор юридичних наук, професор (Мінськ, Республіка Білорусь)

Член редакційної колегії: Ī óāī íē Ā³ēōīđ Āāñēēūī āē÷ — кандидат юридичних наук, доцент (Київ, Україна)

Член редакційної колегії: Ī ē³éī ēē Āī āōīē³ē Ñ ōēī íāē÷ — кандидат юридичних наук, професор (Київ, Україна)

Член редакційної колегії: Ôōī òā Đāñō³ñēāā — кандидат юридичних наук, доцент (Сладковичово, Словацька Республіка)

Член редакційної колегії: Ô³ī ³÷ Ī ēūāā Ī ēēīēāçāī ā — кандидат юридичних наук (Київ, Україна)

Член редакційної колегії: Ēāāāī ūēēē Ī ēēīēā ²āāī íāē÷ — кандидат педагогічних наук, доцент (Київ, Україна)

**Đīçā³ē «Òāōī ³÷ī ³ íāōēē»:**

Член редакційної колегії: Ā°ē³ēīā Āī āōīē³ē Ñāđāō³ī íāē÷ — доктор технічних наук, професор (Дніпро, Україна)

Член редакційної колегії: Ēōōāī ēī ²āīđ Āī āōīē³ēī āē÷ — доктор технічних наук, професор (Кременчук, Україна)

Член редакційної колегії: Ī āēūī ēē Ā³ēōīđ³ŷ Ī ēēīēāçāī ā — доктор технічних наук, професор (Київ, Україна)

Член редакційної колегії: Đōī ŷī ōāā Āī āōīē³ē Ī ēāēñāī āđī āē÷ — доктор технічних наук, професор (Краматорськ, Україна)

Член редакційної колегії: Ñāđāāē÷ōē Ī ēāā Āāñēēūī āē÷ — доктор технічних наук, професор (Київ, Україна)

Член редакційної колегії: × āāāī Ā³đāē³ē Āāñēēūī āē÷ — доктор технічних наук, професор (Київ, Україна)

Член редакційної колегії: Āēū-Āāāāī āō Ōāñāī Āē³ Ēāñāī — кандидат технічних наук (Амман, Йорданія)

Член редакційної колегії: Āđōñōīā Āđōāī ²āāāī íāē÷ — кандидат технічних наук, доцент (Суми, Україна)

Член редакційної колегії: Āāōēđāāēē³ Āāāēāō ²ñī ā³ē — кандидат технічних наук, головний науковий спеціаліст (Баку, Азербайджанська Республіка)

Член редакційної колегії: Êīī ūēīā Āāī đā³ē ²āīđī āē÷ — кандидат технічних наук, професор (Київ, Україна)

Член редакційної колегії: Ñāī ūēīā Ī āđđī Ī ēēīēāēí āē÷ — кандидат технічних наук, доцент (Дніпро, Україна)



**Đīçä³ë «Ääðæääí à õí ðäæ³í í ü»:**

Член редакційної колегії: **Ääöüð Äí äð³ë Ī ëääíâë÷** — доктор наук з державного управління, професор, Заслужений діяч науки і техніки України (Харків, Україна)

Член редакційної колегії: **Ääöüð Ī ëää Äí äð³είâë÷** — доктор наук з державного управління, доцент (Харків, Україна)

Член редакційної колегії: **Ēī ëòóí Â³ëòíð³ü Ñàí àí ³áí à** — доктор наук з державного управління, доцент (Київ, Україна)

Член редакційної колегії: **Ī ëðííáí êī Ī äðë Þ ð³είâë÷** — доктор наук з державного управління, професор (Вінниця, Україна)

Член редакційної колегії: **Ñòáí àí íâ Â³ëòíð Þ ð³είâë÷** — доктор наук з державного управління, професор (Харків, Україна)

**Đīçä³ë «Ī äääáíã³÷í³ í áóëë»:**

Член редакційної колегії: **Ēòçääâ ²ðëí à Äí ðëñ³áí à** — доктор педагогічних наук, доцент (Луцьк, Україна)

Член редакційної колегії: **Ī óëëë Ēäðäðëí à Â³ðäë³çáí à** — доктор педагогічних наук, доцент (Харків, Україна)

Член редакційної колегії: **Đëááëëí Ē³í à Ī ëëíëàçáí à** — доктор педагогічних наук, професор (Полтава, Україна)

**Đīçä³ë «Ī ñëòíëíã³÷í³ í áóëë»:**

Член редакційної колегії: **Ō³ëüí äâ-Đòñ³ää Ēðàñëí ³ðà Äáí ðã³ò-ââ** — кандидат психологічних наук, доцент (Пловдив, Республіка Болгарія)

Член редакційної колегії: **Û äðááí Òäðýí à Äí ëòð³áí à** — доктор психологічних наук, професор, Заслужений працівник освіти України, ректор Мукачівського державного університету (Мукачево, Україна)

## Çi 3ño

### ÑĀĒÖ²В 1. ĀĀÐÆĀĀĪ Ā ŐĪ ÐĀĀĒ²Ī Í ß..... 11

Власенко Світлана Іванівна

Āāðæāāī ā ī ē³ōēēā ç â³āī îæāī í ŷ ī āī 'yō³ ī ðī Āīēīāīī ī ð-āāī îēā  
ōēðā;ī ñūēī āī ī ā ðī āó 1932–1933 ðð. í ā ī ðēēēāā³ ā³ŷēūī ī ñō³

Őāī ððāēūī ī āī āāðæāāī ī āī ā ðð³āó ā ðī ī āāñūēēō ī ā'āī āī ŷ Őēðā;ī ē ..11

### ÑĀĒÖ²В 2. ĀĒĪ Í Î Ì ²×Í ² Í ĀŐĒÈ..... 16

Khadartsev Oleksandr

**Features of the use of exchange instruments for minimizing price risks ..... 16**

Вахненко Єлизавета Віталіївна

Őāī ñēī ī æāī í ŷ ī ā ðī āē÷ī ī āī çāāāçī ā÷āī í ŷ āī āē³çó Ő³ī āī ñāī āī  
ñōāī ó ī ³āī ðē°ī ñōāā..... 19

Вербицька Анна Вікторівна

Āēī ī î Ì Ì ² ðāēōī ðē ñōēī öēðāāī í ŷ ñō³āēūī ī āī ī ³āī ðē°ī ī ēōōāā ...22

### ÑĀĒÖ²В 3. Ī ĀĀĀĪ Ā²×Í ² Í ĀŐĒÈ..... 25

Дубінка Микола Михайлович

Āī āē³ç ðāī ð³ē ðā ī āī ðŷī ³ā ī ðī āēāī ē ñāī îāēçī ā÷āī í ŷ  
ī ñī āēñōī ñō³ ..... 25

Пшемицька Євгенія Олександрівна

Őēðā;ī ñūē³ ñōī ðē÷ī ³ YouTube-ēāī āēē ŷē ³ī ñōðōī āī ð āēā÷āī í ŷ  
³ñōī ð³; ā ÇĀĪ ..... 31

### ÑĀĒÖ²В 4. Ī ÑĒŐĪ ĒĪ Ā²×Í ² Í ĀŐĒÈ..... 35

Сахарова Катерина Олександрівна

Őāī ðā ðē÷ī ³ ēī ī ðō ðē ī ī ī ŷō ðŷ «æē ðō°ñō³ ēē³ñōū»..... 35

### ÑĀĒÖ²В 5. ÐĀŐĪ ²×Í ² Í ĀŐĒÈ..... 39

Ronshyna Kristina, Kuzmin Oleh, Stukalska Nataliia

**Prerequisite program for pest control in restaurants according to HACCP ..... 39**

Кануков Дмитро Сергійович

Ñeñoai à äiïiì iæ eadöaaí i ýi öðai mï iðoiì i à iñi ía³

ðíçí ³çí àaaí i ý çí àè³a äiðíæí üíäi ðóóó.....44

ÑĀĒÖ²В 6. ÒÓÐÈÇÌ .....48

Stepanov Viktor

European tourism: a conceptual aspect .....48

ÑĀĒÖ²В 7. Ô²ĒÎ ĒÎ Ā²×Í ² Í ĀÓĒÈ.....51

Філатова Катерина Олександрівна

Î mï aèeai ño³ i адаeèaaó ai aèiì íai eó i óáè³oèñòè÷í eó òaèño³a

ääçàòè The New York Times .....51

ÑĀĒÖ²В 8. Ð ÐÈĀĒ×Í ² Í ĀÓĒÈ.....56

Бондарчук Юлія Василівна

Î mï aèeai ño³ i ði àaaí i ý ñoiíai -i ñeó³aodè÷í i; aèmï adòeçè

à i ði àaaæai i³ ó mï ðaaáó i ði aai³ i³ñoðaoeai³ i ðaaií i iðoçai i ý .....56

# Ñäëö³ÿ 1. ÄÄÐÆÄÄÍ Ä ÓÍ ÐÄÄË²Í Í ß

Äëäñáí êí Ñä³ðëäí ä²äáí³áí ä  
кандидатка історичних наук, докторантка  
Навчально-наукового інституту публічного управління  
та державної служби  
Київського національного університету імені Тараса Шевченка;  
старша викладачка  
Київського національного університету культури і мистецтв  
м. Київ, Україна

ÄÄÐÆÄÄÍ Ä Í Î Ë²ÒÈÈÄ Ç Ä²ÄÍ Î ÄËÄÍ Í ß  
Ï ÄÌ 'ßÒ² Í ÐÎ ÄÍ ÈÍ ÄÍ Ì ÎÐ-ÄÄÍ Î ÕÈÄ  
ÓÈÐÄ-Í ÑÛÈÍ ÄÍ Í ÄÐÍ ÄÓ 1932–1933 ðð.  
Í Ä Í ÐÈÈÈÄÄ² Ä²ßÈÛÍ Î ÑÒ² ÖÄÍ ÒÐÄÈÛÍ Î ÄÍ  
ÄÄÐÆÄÄÍ Î ÄÍ ÄÐÕ²ÄÓ ÄÐÍ Ì ÄÄÑÛÈÈÒ  
Î Ä²ÄÄÍ ÄÍ Ü ÓÈÐÄ-Í È

В державній політиці національної пам'яті України одним із найактуальніших питань було і залишається питання Голодомору-геноциду українського народу 1932–1933 рр. Зокрема, на цьому наголошувалось в Концепції Загальнодержавної національно-культурної програми дослідження Голодомору 1932–1933 років в Україні та увічнення пам'яті його жертв на період до 2012 року, де зазначалося, що дослідження Голодомору як складова відновлення та збереження національної пам'яті «є обов'язком держави, важливим фактором консолідації та розвитку українського суспільства, його історичної свідомості та культури, утвердження власної ідентичності» [10].

Вперше на загальнодержавному рівні питання відновлення та шанування пам'яті про Голодомор 1932–1933 рр. в Україні постало в 1993 р. у зв'язку з 60-ми роковинами трагедії, коли відповідно до Указу Президента України від 19 лютого 1993 р. були проведені

Дні Скорботи і Пам'яті жертв Голодомору [7]. А від 1998 р. кожного року (у четверту суботу листопада) Україна вшановує День пам'яті жертв голодоморів [5]. Особливої актуальності питання відновлення та вшанування пам'яті про Голодомор 1932–1933 рр. набуло у 2000-х роках. Зокрема, небачений до цього резонанс викликала постанова Верховної Ради України «Про 70-ті роковини Голодомору в Україні» від 28 листопада 2002 р., яка засудила «політику геноциду, що проводилася на державному рівні керівниками тоталітарного радянського режиму проти громадян України, національного духу, менталітету та генетичного фонду українського народу» [4]. А 14 травня 2003 р. учасники спеціального засідання Верховної Ради України у зверненні до українського народу назвали Голодомор «акцією геноциду» [8]. Про «геноцид українського народу» йшлося і в Законі України «Про Голодомор 1932–1933 років в Україні» від 28 листопада 2006 р. [6]. Світова спільнота також поступово визнає Голодомор 1932–1933 рр. геноцидом українського народу — станом на кінець грудня 2022 р. визнало 23 держави та Європейський Союз.

Відновлення і вшанування пам'яті про Голодомор-геноцид 1932–1933 рр. в Україні та надання йому політичної і правової оцінки, стало можливим завдяки доказовій базі щодо фактів злочину радянської влади проти українського народу, в тому числі й зафіксованих у документах Національного архівного фонду, які зберігаються в державних архівних установах України. І одним із провідних серед них був Центральний державний архів громадських об'єднань України (ЦДАГО України) (нині — Центральний державний архів громадських об'єднань та україніки).

Саме цей архів першим серед державних архівних установ України став на шлях відкриття, дослідження та популяризації наявних у його сховищах документів з історії Голодомору-геноциду 1932–1933 рр. Адже основний документальний комплекс даного архіву на той час складав фонд Центрального комітету Комуністичної партії України (ЦК КПУ).

Зокрема, ще в 1990 р. співробітниками тоді ще Архіву ЦК КПУ (у жовтні 1991 р. на його базі створено ЦДАГО України) було підготовлено та опубліковано збірник документів «Голод 1932–1933 років на Україні: очима істориків, мовою документів» [1]. Цей збірник, без перебільшення, можна назвати унікальним, оскільки в ньому вперше в Радянському Союзі оприлюднювався та вводився в науковий обіг комплекс раніше таємних документів про Голодомор 1932–1933 рр. Він розкривав невідомі жахливі факти злочину радянської влади, а також сприяв подальшим ґрунтовним

дослідженням даної теми. Важливо розуміти, що лише потужний тиск громадськості примусив вище партійне керівництво дозволити опублікувати таке видання. Як зазначав тодішній секретар ЦК КПУ Л. Кравчук стосовно даного збірника: «Матеріал важкий, «оголений», але під ним реальні історичні документи. Було б доцільно його розглянути саме в цей період, бо то сприйнялося б як дійсне очищення партії. ... Це політично правильно» [12, а. 39].

З відновленням державної незалежності ЦДАГО України проводив значну роботу з виявлення документів про Голодомор-геноцид українського народу 1932–1933 рр. та їх оприлюднення шляхом публікації у засобах масової інформації, надання для зйомок документальних фільмів, підготовки виставкових проєктів, видання спільно з іншими архівами або самостійно тематичних збірників і добірок документів тощо.

Особлива активність у роботі архіву в даному напрямку простежується в період значного зростання інтересу суспільства до теми Голодомору 1932–1933 рр. у часи президентства В. Ющенка. Зокрема, у 2007 р. ЦДАГО України долучився до масштабного загального архівного проєкту з підготовки реєстру фондів меморіального характеру з документами про Голодомор 1932–1933 рр. Цьому передував лист В. Юценка до голови Державного комітету архівів України О. Гінзбург з проханням вжити заходів щодо створення такого реєстру [3]. ЦДАГО України було виявлено й описано 865 документів із фонду № 1 «Центральний комітет Комуністичної партії України» [11].

У 2008 р., який в Україні був оголошений «Роком пам'яті жертв Голодомору» [9], на вшанування 75-х роковин трагедії, ЦДАГО України видав збірник «Голодомор 1932–1933 років в Україні: злочин влади — трагедія народу», до якого увійшли унікальні, неопубліковані до цього часу документи [2].

В подальші роки архів надавав перевагу здебільшого популяризаційній і просвітницькій діяльності: підготовка документальних виставок, публікація документів у засобах масової інформації та Інтернет-ресурсах, проведення круглих столів та екскурсій тощо. Продовжувалась також робота з виявлення нових документів. Зокрема, у 2018 р. працівниками архіву в кримінальній справі репресованого Олексія Сорокіна було віднайдено унікальні й водночас жахливі докази злочину радянської влади — шматочки хліба 1932 р. і 1933 р. [13].

Отже, ЦДАГО України став одним із перших архівних інституцій, що реалізовувала державну політику з відновлення пам'яті

про Голодомор-геноцид українського народу 1932–1933 рр. Його активна діяльність у даному напрямку зумовлена наявністю комплексу унікальних документів часів Голодомору, які стали вагомою доказовою базою для визначення злочину радянської влади проти українського народу. Видавнича, виставкова, просвітницька діяльність ЦДАГО України сприяла науковій розробці та популяризації проблем Голодомору-геноциду 1932–1933 рр., що є невід'ємною складовою державної політики національної пам'яті.

### Ё'адааоаа

1. Голод 1932–1933 років на Україні: очима істориків, мовою документів / Кол. упоряд.: Р. Я. Пиріг (кер.), А. В. Кентій, І. Л. Комарова, В. С. Лозицький, А. А. Соловйова. Київ: Політвидав України, 1990. 605 с.

2. Голодомор 1932–1933 років в Україні: злочин влади — трагедія народу: документи і матеріали / Кол. упоряд.: В. С. Лозицький (кер.), О. В. Бажан, С. І. Власенко, А. В. Кентій. Київ: Генеза, 2008. 504 с.

3. Лист Президента України В. Ющенка до голови Державного комітету архівів України О. Гінзбург. 21 вересня 2006 р. URL: <https://old.archives.gov.ua/Archives/Reestr/Reestr.php#1> (дата звернення: 25.12.2022).

4. Про 70-ті роковини голодомору в Україні: Постанова Верховної Ради України від 28 листопада 2002 р. № 258-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/258-15#Text> (дата звернення: 25.12.2022).

5. Про встановлення Дня пам'яті жертв голодоморів: Указ Президента України від 26 листопада 1998 р. № 1310/98. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1310/98#Text> (дата звернення: 25.12.2022).

6. Про Голодомор 1932–1933 років в Україні: Закон України від 28 листопада 2006 р. № 376-V. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/376-16#Text> (дата звернення: 25.12.2022).

7. Про заходи у зв'язку з 60-ми роковинами голодомору в Україні: Указ Президента України від 19 лютого 1993 р. № 38/93. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/38/93#Text> (дата звернення: 25.12.2022).

8. Про Звернення до Українського народу учасників спеціального засідання Верховної Ради України 14 травня 2003 року щодо вшанування пам'яті жертв голодомору 1932–1933 років: Постанова Верховної Ради України від 15 травня 2003 р. № 789-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/789-15#Text> (дата звернення: 25.12.2022).

9. Про оголошення в Україні 2008 року Роком пам'яті жертв Голодомору: Указ Президента України від 24 листопада 2007 р. № 1144/2007.

URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1144/2007#Text> (дата звернення: 25.12.2022).

10. Про схвалення Концепції Загальнодержавної національно-культурної програми дослідження Голодомору 1932–1933 років в Україні та увічнення пам'яті його жертв на період до 2012 року: Розпорядження Кабінету Міністрів України від 27 лютого 2008 р. № 364-р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/364-2008-%D1%80#Text> (дата звернення: 25.12.2022).

11. Реєстр фондів меморіального характеру 1932–1933 рр. ЦДАГО України. URL: [https://old.archives.gov.ua/Archives/Reestr/CDAGO\\_R-08.pdf](https://old.archives.gov.ua/Archives/Reestr/CDAGO_R-08.pdf) (дата звернення: 25.12.2022).

12. ЦДАГОУ (Центральний державний архів громадських об'єднань та українці). Ф. 1. Оп. 11. Спр. 2149. 151 арк.

13. ЦДАГОУ. Ф. 263. Оп. 1. Спр. 65567. Т. 1. 61 арк.



# № 2. 2012

**Khadartsev Oleksandr**  
*PhD, Associate Professor*  
*National University "Yuri Kondratyuk Poltava Polytechnic"*  
*Poltava, Ukraine*

## **FEATURES OF THE USE OF EXCHANGE INSTRUMENTS FOR MINIMIZING PRICE RISKS**

Researchers are unanimous in the fact that in the modern conditions of Ukraine, a situation has arisen where the exchange market performs its functions at a very unsatisfactory level and does not ensure the implementation of the aspects of exchange market activity in market conditions. These conclusions can be drawn on the basis of the criteria given by researchers Nesterenko V. Y. and Sidelnikova V. K. [1]. The first. Although by its economic essence the exchange is a constantly operating wholesale market, however, despite the significant number of exchanges in Ukraine, compared to most other countries in the world, only no more than 30% of them are systematically functioning. The second. The constant rapid growth of the number of commodity exchanges in Ukraine is not a consequence of the increased demand for their services from bidders and the result of market management mechanisms, but is a reflection of the impact of the introduction of legislative acts and restrictions on foreign trade of certain groups of goods, for example, mandatory exchange registration of export contracts, etc. The third. Despite the large number of commodity exchanges specializing in trade in agro-industrial goods, Ukraine still lacks a constantly operating and efficient exchange market for agricultural products.

Thus, quantitative statistical indicators characterizing the activity of Ukrainian commodity exchanges do not actually reflect the situation on the national exchange market. Researchers note [1, p. 138–139]

that the primary task is to create a transparent system for the formation of statistical data on the activity of commodity exchanges in Ukraine, which will ultimately be able to reflect market development trends. Such implementations will make it possible to effectively implement a number of instruments for hedging the price risk of participants in exchange trading — exchange contracts with deferred execution, which are called derivative financial instruments. Let's turn to the characteristics of such tools, where they are best characterized in his studies by M. Y. Manukhina and Tatsiy I. V. [2]. Derivative financial instruments or, as they are also called, derivatives, can be considered as a financial contract, the subject of which is the price of the underlying asset. Derivatives include the following types:

- contracts for difference;
- futures contracts;
- forward contracts;
- option contracts;
- swap contracts.

Such instruments of the financial and credit mechanism as forward and futures contracts undoubtedly deserve the main attention today [3]. The advantages of forward contracts on the Ukrainian agricultural market include the fixing of prices, volumes and quality of goods, which allows farmers to plan their activities and count on cash flows. Buyers also, having full information, provide themselves with a sufficient number of raw materials for further processing and/or fulfill their own obligations under forward export contracts. Two other types of derivative contracts — futures and options — are characterized by the following advantages [2, p. 31–32]:

- exchange contracts, which are actively traded with a large number of bids from sellers and buyers, which brings the price closer to the effective market level and ensures sufficient liquidity;
- a standardized term exchange contract, which gives the possibility of resale to another interested party;
- the type of contract that has the presence of a central counterparty, which is obliged to reassess the participant's position, has incentives for both parties to the agreement to fulfill it, which significantly reduces risk.

An important aspect is that futures are traded or quoted on stock exchanges, which means that their prices and other characteristics are publicly available. In the case of a forward contract, its details are usually known only to the seller and the buyer. Thus, in 2019, the Ukragroconsult company, in cooperation with the marketing company

New Image Marketing Group, conducted a study on the prospects for the use of derivatives on the market of agricultural products on behalf of the USAID project “Transformation of the Financial Sector”. The results of the survey showed the absence of modern price risk management practices using derivatives, and the interaction of the participants of the agricultural market of Ukraine is mostly based on spot contracts, which leads to an increase in price risks, as well as the influence of other types of risks.

### Literature

1. Nesterenko V.Y., Sidelnikova V.K. Napryamy analizu birzhovoyi diyalnosti v Ukraini [Areas of analysis of exchange market activity in Ukraine]. Problemy i perspektyvy rozvytku pidpryyemnytstva. 2021. № 27. P. 136–144. [in Ukrainian].
2. Manukhina M.Y., Tatsiy I.V. Dosvid ta perspektyvy vykorystannya pokhidnykh finansovykh instrumentiv v ahrarnomu sektori Ukrainy [Experience and prospects of using derivative financial instruments in the agricultural sector of Ukraine]. Visnyk SNU im. V. Dalya. 2021. № 6(270). P. 28–34. [in Ukrainian].
3. “Exchange and electronic platforms” association. URL: <https://aeap.com.ua> (application date: Dec. 19, 2022). [in Ukrainian].

Аабі іі еі аеєсааааа А³аае³ііа

*студентка*

*Київського національного університету технологій та дизайну  
м. Київ, Україна*

**ОАІ НЕІ І АЕАІ І В І АОІ АЕ× І І АІ  
САААСІ А×АІ І В АІ АЕ²СО О²І АІ НІ АІ АІ  
НОАІ О І ²АІ ДЕ²І НОАА**

Однією із найважливіших проблем, які постають перед вітчизняними підприємствами, є недостатня ефективність організації управління їхніми фінансовими ресурсами в умовах нестабільності та кризи економіки. З огляду на це гостро постає питання щодо правильного і ефективного проведення аналізу фінансового стану підприємства.

Фінансовий стан є однією з найважливіших характеристик діяльності підприємства, яка по суті містить динамічні, повторювані та часто неоднорідні процеси руху фінансових ресурсів. Під фінансовим становищем необхідно розуміти результат взаємодії всіх елементів системи фінансових відносин підприємства, який визначається сукупністю виробничо-економічних факторів, а також характеризується системою показників, що відображають наявність, методи підготовки, розміщення та використання фінансових ресурсів [5, с. 26–29].

Метою оцінки фінансового стану підприємства є пошук резервів підвищення ефективності їх формування, розміщення та використання. Серед основних завдань оцінки фінансового стану підприємства: забезпечення необхідного рівня рентабельності виробництва; зміцнення комерційного закладу; зниження витрат; визначення рівня економічної безпеки тощо.

Основними завданнями аналізу фінансового стану підприємства є [2]:

- аналіз ефективності використання майна підприємства, забезпечення підприємства власними оборотними коштами;
- аналіз стану і динаміки ліквідності, платоспроможності та фінансової стійкості підприємства;

- аналіз рентабельності підприємства та кількісна оцінка його конкурентоспроможності;
- аналіз стану підприємства на фінансовому ринку;
- пошук резервів підвищення рентабельності виробництва.

Аналіз та оцінку фінансового стану підприємства необхідно здійснювати шляхом розрахунку системи економічних показників, що характеризують економічний і фінансовий стан суб'єктів господарювання.

Основними показниками, що характеризують фінансовий стан підприємства, є наступні [2]:

- показники оцінки майнового стану підприємства;
- показники ліквідності та платоспроможності;
- показники для оцінки фінансової автономності (незалежності);
- показники ділової активності;
- показники прибутковості (рентабельності);
- показники позицій підприємства на ринку цінних паперів

Головним індикатором оцінки фінансового стану будь-якого суб'єкта господарювання є показники його фінансової стійкості. Фінансову стійкість підприємства слід розглядати комплексно, з урахуванням різних аспектів фінансово-господарської діяльності цього суб'єкта господарювання. Методичні підходи до визначення фінансової стійкості підприємства поділяються на три групи: коефіцієнтний; агрегатний та інтегральний [1, с. 23].

Основою коефіцієнтного підходу до оцінки фінансової стійкості підприємства є розрахунок і аналіз ряду фінансових коефіцієнтів. Агрегатний підхід базується на визначенні фінансової стійкості на основі агрегатів. Інтегральний підхід передбачає комплексну оцінку ступеня фінансової стійкості. Показники фінансової стійкості за даним підходом характеризують стан і структуру корпоративних активів та забезпеченість їх джерелами покриття.

Таблиця 1

Î ö³í èà ö³í áí ñîáîî ñòàí ó ÒÇÎ Â «Çîĕîðèè Â³è» (è³í áöü 2021 ð.)

Î ĩèàçí èèè	Î à 01.01.21, òĕĕ. áđí.	Î à 31.12.21, òĕĕ. áđí.
Тип фінансової стійкості	Нестійкий стан	Нестійкий стан
Запаси фінансової стійкості, днів (р.11: В х360), де В — чиста виручка	21,2	24,5
Тримірний показник (р.9, р.10, р.11)	0,0,1	0,0,1

Джерело: сформовано на основі даних підприємства

Наприклад результати аналізу балансу ТЗОВ «Золотий Вік» (табл. 1) свідчать про нестійкий фінансовий стан і нестачу власних коштів.

Значення тримірного показника становить (0,0,1), що свідчить про погіршення платоспроможності, оскільки для забезпечення безперебійної роботи та запасів підприємство змушене залучати не тільки власні кошти та довгострокові кредити, а й також короткострокові позики. Такий стан не є критичним для бізнесу. За умови хорошого менеджменту є значні шанси відновити платоспроможність підприємства. ТОВ «Золотий Вік» відчуває дефіцит власного капіталу, тому одним із основних шляхів покращення фінансового стану є мобілізація внутрішніх резервів підприємства.

#### Бібліографія

1. Базилевич В.Д. Ринкова економіка: основні поняття і категорії. К.: Знання, 2016. 263 с.
2. Гадзевич О.І. Основи економічного аналізу і діагностики фінансово-господарської діяльності підприємств. К.: Кондор, 2017. 180 с.
3. Марцин В.С. Надійність, платоспроможність та фінансова стійкість — основні складові оцінки фінансового стану підприємства. Економіка, фінанси, право. К., 2019. № 7. С. 26–29.
4. Швиданенко Г.О. Сучасні технології діагностики фінансово-економічної діяльності підприємства: монографія. К.: Вид-во КНЕУ. 2018. С. 34–35.
5. Офіційний сайт ТМ «Білозгар». URL: <http://bilozgar.ua/>

Анна Олександрівна

кандидат наук з державного управління,  
завідувач кафедри маркетингу, PR-технологій та логістики  
Національний університет «Чернігівська політехніка»  
м. Чернігів, Україна

## СОЦІАЛЬНЕ ПІДПРИЄМНИЦТВО ЯК АГЕНЦІЯ СОЦІАЛЬНИХ ЗМІН У СУСПІЛЬСТВІ

Соціальне підприємництво як агенція соціальних змін у суспільстві сприяє соціально-економічному розвитку країни шляхом використання інноваційних підходів до вирішення проблем суспільства. Виконання суспільної місії соціального підприємства залежить від ступеня взаємовпливу соціальної та економічної складових діяльності. Бізнес-стратегія соціального підприємництва включає такі компоненти як прискорення позитивних змін за рахунок вирішення соціальних проблем; генерування інновацій; застосування бізнес-інструментів, стратегічного планування, маркетингових заходів; демократичне управління.

Економічний вимір соціального підприємництва характеризується особливостями, пов'язаними з тим, що соціальні підприємства загалом мають більше труднощів в отриманні фінансування, ніж класичні ринкові суб'єкти. Економічний аспект, який сприяє створенню доданої вартості соціальних підприємств, відображає їхній доступ до фінансування: при розробці та впровадженні економічних інструментів, спрямованих на підтримку соціальних підприємств, необхідно брати до уваги обмеження розподілу прибутку, підвищену потребу в управлінні ризиками, пов'язаними з реалізацією соціальної місії [1].

Економічні фактори соціального підприємництва відображають змінні, які можуть стимулювати підприємницьку активність соціальних підприємств як синергію економічного та соціального ефектів.

Перша група факторів стимулювання соціального підприємництва — це інструменти фіскальної політики, визначені урядом. Діяльність уряду може стимулювати підприємництво через вияв-

лення прогалин внаслідок зовнішніх чинників або неправильного розподілу ресурсів. Таким способом держава може стимулювати соціальну підприємницьку діяльність через державну політику витрат, наприклад, шляхом покращення розподілу доходів та інвестування в конкретні напрями освіти, досліджень та інновацій у сфері соціального підприємництва.

Завдяки інвестиціям в освіту соціальні підприємці зможуть ефективніше використовувати різноманітні інструменти та зможуть ефективніше використовувати наявні ринкові, грантові, партнерські та інші можливості [2].

До другої групи факторів стимулювання соціального підприємництва відносяться інструменти політики зайнятості. Урядові заходи також можуть опосередковано стимулювати соціальне підприємництво через політику зайнятості. Зменшення безробіття є стимулом для попиту на ринку. Це дає можливість збільшити виробництво, відкриває нові можливості та ринкові ніші, які стимулюватимуть появу нових соціальних підприємців. Відтак, крім того, що соціальне підприємництво створює нові робочі місця, в тому числі для груп населення, які відчувають труднощі у працевлаштуванні в ринкових умовах, спостерігаємо ще один позитивний зв'язок між зайнятістю та соціальним підприємництвом.

До третьої групи факторів стимулювання соціального підприємництва належать фінансові каталізатори. Сьогодні значним фінансовим каталізатором проектів соціальних підприємств у світі став краудфайдинг як метод збору коштів за допомогою електронних платформ на ті ініціативи, реалізація яких викликає позитивний суспільний резонанс. Цінність краудфайдингу полягає не лише у фінансовій підтримці ініціатив, більшість з яких відноситься до соціального підприємництва, оскільки, як правило, охоплюють екологічні та соціальні проекти, але й у критичному розгляді проектів зі сторони різних груп стейкхолдерів. Це, у свою чергу, дає змогу удосконалити продукт чи послугу, що пропонується для суспільного споживання у майбутньому.

Останні дослідження, проведені за результатами емпіричного аналізу в 15 країнах ОЕСР, демонструють, що соціальне підприємництво стимулює сталий розвиток. Державна політика, спрямована на заохочення розвитку людського капіталу, працевлаштування та інвестиційна допомога сприяють розвитку соціальному підприємству [3].

Соціальне підприємництво можна розглядати як діяльність, яка підтримує баланс між комерційними цілями та соціальними



викликами. Соціальні підприємці намагаються поєднати за часту конкуруючі економічні та соціальні місії. Створення сприятливої екосистеми для соціального підприємництва у вирішенні комплексу соціально-економічних викликів має стати пріоритетом державної та місцевих політик. Стратегічною метою сектору соціальної економіки є досягнення суспільного визнання соціального підприємства.

### Бібліографія

1. Verbytska A. Economic foundations of social entrepreneurship development: national context and foreign experience. *Digital Economy and Economic Security*. 2022. 2(02). С. 33–38. doi: <https://doi.org/10.32782/dees.2-6>
2. Audretsch D.B., Link A.N. Entrepreneurship and knowledge spillovers from the public sector. *International Entrepreneurship and Management Journal*. 2019. 15. P. 195–208.
3. Picazo Mández Teresa Магна, Мартн Galindo Angel Miguel, Мартнез Castaco, Soledad Магна Effects of sociocultural and economic factors on social entrepreneurship and sustainable development, *Journal of Innovation & Knowledge (JIK)*, ISSN 2444–569X, Elsevier, Amsterdam. 2021. Vol. 6, Iss. 2. P. 69–77. doi: <https://doi.org/10.1016/j.jik.2020.06.001>

# Навчальний курс Історія педагогіки та спеціальної освіти

Кандидат педагогічних наук, доцент,  
докторант кафедри педагогіки та спеціальної освіти  
Центральноукраїнський державний університет  
імені Володимира Винниченка  
м. Кропивницький, Україна

## Історія педагогіки та спеціальної освіти в Україні

Питання, що пов'язані з визначенням свого ставлення до професії, аналіз та рефлексія власних професійних інтересів та здібностей, прийняття рішення про вибір професії або її зміну, побудова та корекція кар'єрних планів, розв'язання інших завдань професіоналізації пояснюють поняттям «професійне самовизначення», як важливого напрямку розвитку особистості, як процесу становлення фахівця, як міри розвиненості професійних якостей на етапі успішного руху до вершин професіоналізму.

Актуальність окреслених питань спонукає до пошуку ефективних підходів до їх розв'язання, підґрунтям чого є виважений аналіз теоретико-методологічних підходів та напрацювань науковців. Основні принципи розуміння проблеми професійного становлення, зростання та подальшої діяльності в цьому напрямку є своєрідним теоретичним фундаментом аналізу динаміки професійного самовизначення майбутнього фахівця. А щоб якісно організувати та забезпечити цей процес, доречним є ґрунтовно вивчити основні константи зазначеного питання, проаналізувати цінний досвід зарубіжних та вітчизняних науковців, окреслити шляхи вдосконалення та пріоритети розвитку проблеми.

Теоретико-методологічні основи дослідження самовизначення закладені у працях О. Вітківської, Л. Галаганової, М. Гінзбурга,

Н. Гузій, А. Голомштока, Ф. Гोनоболіна, В. Зінченко, Є. Клімова, І. Манохи, О. Павлютенкова, Л. Пуховської, В. Сафіна, Б. Федоришина, О. Щотки, М. Чобітька, Б. Щербатюк. У контексті теоретико-практичного аналізу окресленої проблеми інтерес представляють зарубіжні дослідження галузі професійної орієнтації та самовизначення, серед яких виокремлюємо дослідження А. Ватермана, Дж. Голланда, І. Гофмана, Р. Бернса, Е. Еріксона, М. Малера, А. Маслоу, Дж. Міда, Ф. Парсонса, К. Роджерса, Д. Сьюпера, В. Франкла, Е. Фромма, С. Фукуями, Дж. Холланда. У яких акцент було зроблено на розкритті феноменів самоідентичності та соціальної ідентифікації, самодетермінації, самоєфективності, автентичності особистості, саморозвитку. Так, Е. Еріксон та М. Малер досліджували зазначений феномен з позицій психодинамічності як глибинне явище, А. Ватерман — у контексті теорій вікових криз як вікове новоутворення, релевантне «самовизначенню» і «самосвідомості», Дж. Мід та І. Гофман — у межах інтеракціоністського підходу та когнітивного напрямку, Г. Теджфел, Дж. Тернер та Т. Девос — у контексті когнітивно-орієнтованого, Р. Мей — в основі особистісно-орієнтованого. Дослідження факторів професійного самовизначення, як зовнішніх (макро- і мікросоціум), так і внутрішніх (особистісні мотиви, індивідуально-типологічні характеристики, специфіка ціннісно-значеннєвої сфери, особливості «Я-концепції») здійснювали Р. Бернс, Ф. Райс, Г. Крайг та ін.

Методологічні основи концептуально розроблені та знайшли своє висвітлення як у системі зарубіжних теорій, так і у вітчизняній професійній педагогіці. Ми зацентуємо увагу на провідних підходах дослідження проблеми професійного самовизначення, взявши за основу ряд зарубіжних теорій, що в своїй інтегративній єдності можуть бути представлені через провідні напрями, підходи — диференційно-діагностичний напрям, психодинамічний напрям, типологічний напрям, теорію рішень, теорію професійно-особистісного розвитку, соціально-когнітивну кар'єрну теорію, сучасну теорію професійного самовизначення.

Одним з підходів, є äèòàðáí ö³éí î-ä³ääî îñòè÷í èé í àì ð³ìì , представниками якого є Ф. Парсонс, Г. Мюнстерберг, Г. Боген та ін. Так, згідно позиції Ф. Парсонса та його «трьохфакторної моделі» було визначено поетапність успішної профорієнтації. Ця трьохфакторна теорія вибору професії стала класичною моделлю професійної орієнтації. Питання професійного самовизначення були підняті з точною науковою ясністю у ä³ääî îñòè÷í î ò ï³äöîä³ Г. Мюнстерберга завдяки спрямованості їх у площину експерименту. Саме

практичні дослідження дозволили вченому зробити висновок, що для успішної роботи за деякими професіями людина повинна мати певний комплекс психологічних властивостей, кожна з яких має бути розвинена у співвідносних межах [7, с. 179].

**Оаіоу о³оаіі ааі дао³іі ає³ноє÷і єє і³ао³а** представниками якого є (Х. Томі, Г. Рівс, П. Циллер, Д. Тідеман, О'Хара й інші), які вказують, що сутність професійного розвитку наближена до процесу прийняття рішення про вибір професії. На думку Д. Тідемана і О'Хара, професійний шлях залежить від послідовності професійних позицій, які обирає особистість. Ці професійні ситуації складаються з: 1) формування професійної позиції; 2) позиційної реалізації — «реальний вступ у професійну ситуацію, інтеграція обраної позиції в соціальній системі через переструктурування особистого поля» [7, с. 192]. Цей напрям взаємодіє з теоріями мотивації досягнень і «Я-концепції» та наближається до положень теорії розвитку.

Ряд концепцій **оєі ієіа³÷і іаі іаі оуі єо** також розглядає професійне самовизначення як результат вибору професії. В основі типологій О. Липман, Ле Сенна, Дж. Холланда, Е. Шпрангер є те, що для кожного типу особистості характерний певний інтелектуальний розвиток, особливості характеру, темпераменту. Наприклад, Дж. Холланд стверджує, що професійне самовизначення полягає у окресленні самим індивідом власного особистісного типу до якого він належить. Характеризуючи професійний вибір як вибір способу життя, визначає особистісні типи: реалістичний, дослідницький, артистичний, соціальний, підприємницький, конвенціональний, співвідносячи кожен з відповідною професійною сферою.

Теорія **і оі оаі³єі і ііі аєі³іі іаі оісаєоєо іі ао³ає³ноа** була започаткована в працях Ш. Блер, Е. Гінзберг, З. Шпрангера, Ш. Бюллера, У. Джейда і концептуально оформлена Д. Сьюпером. Її зміст відповідає гуманістичним суб'єктним підходам до професіогенезу та є орієнтованим на педагогічну практику. Здобутками цієї теорії є: визначення стадій професійного розвитку людини; введення в обіг «професійної зрілості» та розробка методик її виміру; створення кубічної класифікації професій; моделювання розвитку «Я-концепції» фахівця, його професійної кар'єри, професійної долі тощо. Так, Е. Гінзберг зазначає, що вибір професії — це процес, що відбувається не миттєво, а протягом тривалого періоду й включає серію важливих «проміжних рішень», які дещо обмежують свободу вибору, а їх сукупність приводить до остаточного. Д. Сьюпер стверджував, що професійний вибір, як процес, складається з серії подій, має передбачувані моделі та є тривалим; це своєрідна «Я-концепція», успішність якої визначається

відповідністю поведінки особистості задачам вікового етапу, на якому вона знаходиться. Вчений суттєво вдосконалив теорію професійно-особистісного розвитку (прикладом є твердження, що людина протягом життя може повертатись до певних етапів) [8, с. 185].

Інтерес до професійної діяльності (У. Мозер, С. Бордін, А. Маслоу, Е. Роу) відстоює ідею про професійну діяльність, вибір професії як форму сублимації й оперотропізму, певну форму заміщення при зіткненні потреби людини з соціальними перешкодами. Відповідно вибір професії є спробою знайти у професійному житті шляхи вирішення внутрішньоособистісних конфліктів. За Е. Роу професійний вибір — задоволення потреб, де їх зміст обумовлений раннім розвитком у сім'ї батьків і стилем виховання, за допомогою чого формується індивідуальна структура потреб, і, певною мірою, професійні орієнтації та спеціальні здібності [6].

Нормативна теорія професійної діяльності (С. Браун, Л. Готье, Ф. Гуйей, Р. Лент) включає конструктивні блоки успішного професійного самовизначення: самоефективність, очікуваний результат та особисті цілі. Згідно позицій її представників, цільова спрямованість тісно пов'язана як з самоефективністю, так і з прогнозуванням власне результатів: люди прагнуть ставити цілі, що відповідають їх уявленням щодо особистісних можливостей та результатів, яких вони прагнуть досягти. У структурі теорії виділяються моделі: 1) розвитку кар'єрних інтересів, 2) факторів, що опосередковують пов'язану з кар'єрою поведінку [5, с. 275–276].

Здійснюючи дослідження стадій професійного самовизначення, увагу дослідників привертає лінія аналізу вибору професії, характеристикою якою є поняття «адаптивність до кар'єри», що введене М. Савіцкас. Його сутністю є здатність гнучко реагувати на вимоги і умови професійної діяльності, які динамічно змінюються, залучаючи для цього ресурси саморозвитку і самонавчання, що забезпечують можливість вирішувати задачі, пов'язані із професійним розвитком. У структурі «адаптивності до кар'єри» виділяють основні компоненти: планування власного професійного майбутнього, зацікавленість діяльністю та орієнтацію у вимогах професії, професійні сподівання, контроль і організація власної життєвої траєкторії відповідно до динаміки затребуваності професії та змін або трансформацій професійно важливих якостей, міра впевненості у власній відповідності вимогам та оцінка здатності виконувати професійну діяльність [3, с. 167].

Професійне самовизначення розглядається в контексті «ідентичності» (Е. Еріксон), що в зарубіжній літературі є аналогом

«самовизначення». Згідно позиції науковця, «ідентичність» — сомототожність, особистісної істинності, повноцінності, приналежності світу та іншим людям. Він наголошував, що життя людини — шлях розвитку, поступове розв’язання задач, які виникають у процесі життєдіяльності [2, с. 142–143]. При цьому, особливо важливим є завдання пошуку власної ідентичності, вирішення ряду питань: роль та місце в соціумі, характер способу існування тощо. Важливим при цьому є особистісне самовизначення, яке має інтегруватися з професійним, адже вони є взаємопов’язаними процесами становлення ідентичності. Професійне — виступає як важлива частина життєвого шляху, з визначенням майбутніх його перспектив, що є відмінністю професійного самовизначення від таких понять як профорієнтація, професійний вибір.

**Оаіоу і діоаіаііаі іаі іаєсіа÷аі іу** Дж. Крумбольц базується на положенні, що «кар’єрний розвиток є своєрідним процесом: людина може змінити вектор кар’єри у будь-який момент і період життя. Факторами кар’єрного розвитку є: 1) генетичні: стать, раса, особливості здоров’я, задатки; 2) невідвласні контролю чинники навколишнього середовища, наприклад, економіка, культурні норми; 3) навчання, досвід оволодіння (або його відсутність) новими професійними навичками» [4, с. 21].

**Но÷аііа оаіоу і діоаіаііаі іаі іаєсіа÷аі іу**, описана канадським дослідником Ч. Ченом у 2017 р. і перевірена значною кількістю експериментальних досліджень, є адаптацією теорії самовизначення Е. Десі та Р. Райана до сфери професійного розвитку. Вона базується на положеннях: 1) для гармонійного розвитку фахівця необхідне задоволення ключових потреб: у самодетермінації, в компетентності, у взаємозв’язку з іншими людьми; 2) на вибори та поведінку впливають як внутрішня мотивація, так і зовнішня [1, с. 19].

Аналіз теорій на напрямів професійного самовизначення дає підстави віднести досліджуваний феномен до реально-практичної структури діяльності фахівця, що характеризується: 1) інтеграцією внутрішніх факторів самовизначення і зовнішніх умов; 2) усвідомленням збуджуючого «хочу» і спонукального «вимагають»; 3) наявністю комплексу реально-практичних дій в умовах ринку, спрямованих на прийняття рішення щодо морального змісту ситуації та реалізацію; 4) дієвістю пізнавально-перетворюючих дій, спрямованих на усвідомлення здійсненої діяльності та оцінку її результатів.

Проаналізувавши зазначені наукові джерела, визначаємо орієнтири професійного самовизначення, що полягають у сформованості:

1) установки на активність та самопізнання як основи самовизначення; 2) забезпечення самопізнання та «образу-Я» як бази професійної діяльності; 3) вміння зіставляти «образ-Я» з вимогами професії до особистості та потребами ринку праці, створювати професійний план; 4) вміння аналізувати види професійної діяльності, враховуючи їх спорідненість за психологічними ознаками та вимогами до фахівця; 5) створювати умови для перевірки можливостей самореалізації в різних видах діяльності шляхом професійних проб; 6) забезпечувати розвиток професійних якостей; 7) мотивації та готовності до зміни професії і переорієнтації на нову діяльність; 8) загальнолюдських та загальнопрофесійних якостей, потреб особистості.

### Література

1. Chen C.P. Positive compromise: A new perspective for career psychology. *Australian Journal of Career Development*. 2004. 13. P. 17–28.
2. Erikson Erich H. *Childhood and Society*. New York, Norton, 1963. 445 p.
3. Gauthier L., Guay F., Fernet S. Predicting Career Indecision: A Self-Determination Theory Perspective. *Journal of Counseling Psychology*. 2003. 50(2). P. 165–177.
4. Krumboltz J.D. Improving career development theory from a social learning perspective. In M.L. Savickas, & R.L. Lent (Eds.), *Convergence in career development theories: Implications for science and practice*. Palo Alto, CA: Consulting Psychologists Press. 1994. P. 9–31.
5. Lent R.W., Brown S.D., Hackett Gail Social cognitive career theory. *Career Choice and Development*. 2002. 4. P. 255–311.
6. Roe A. *The psychology of occupations*. N.Y.: Willey, 1956. 340 p.
7. Siefert K.H., Eckhardt H.H., Jaide W. *Theorien der Berufswahle und der beruflichen Entwicklung*. *Handbuch der Berufspsychologie*. Gottingen. 1977. S. 173–279.
8. Super D.E. A Theory of vocational development. *Amer. Psychologe*. V. 8. № 5. P. 185–186.

І оаі ооооа ааааіу І өөөаі аа³аі а

*кандидат історичних наук,*

*старший викладач кафедри всесвітньої історії та археології*

*Донецький національний університет імені Василя Стуса*

*м. Вінниця, Україна*

**ОЕДА-І НЮЕ² ²НОІДЕ×І ²  
YOUTUBE-ЕАІ АЕЕ ВЕ ²І НОДОІ АІ О  
АЕА×АІ І В ²НОІД²- А САІ**

У сучасному цифровому світі є необхідність регулярного перегляду методів та інструментів навчання. Серед освітніх трендів останніх 10 років: персоналізація навчання, гейміфікація, використання інтерактивних та цифрових інструментів. Із початком дистанційної освіти в Україні викладачі та методисти звернули увагу на перспективність та доцільність застосування також соціальних мереж в освітньому процесі. У той же час вивчення освітніх можливостей соціальних мереж як інструментів вивчення саме історії не знайшло достатнього висвітлення в наукових розробках.

Особливої уваги науковців заслугоує відеохостинг YouTube, матеріали якого активно використовується в сучасному освітньому процесі, належної уваги потребує вивчення перспективи використання в освіті саме україномовних історичних каналів. Дослідження даної теми сприятиме зверненню уваги на подальший розвиток якісного, саме україномовного, історичного контенту, боротьби з російськими наративами, міфами, фейками в інтернет-просторі.

Метою даного дослідження є дослідження українських історичних YouTube-каналів як інструментів вивчення історії в ЗВО.

Згідно результатів дослідження проведеного Київським міжнародним інститутом соціології з 3 до 26 травня 2022 року однією з найбільш популярних в Україні мереж є відеохостинг YouTube, який займає друге місце серед усіх вікових категорій за використанням [5].

Мережа YouTube активно використовується під час навчального процесу в ЗВО. У результаті дослідження ми виділили наступні формати роботи, які стануть в нагоді під час вивчення історії:



1) використання вже готових матеріалів. Сьогодні в YouTube представлені наукові, науково-популярні історичні канали, які пропонують лекції, огляди, практичні уроки, наприклад, пов'язані з особливостями проведення розкопок на каналі присвяченому археології Wild Fox [1]. Станом на грудень 2022 року, за нашими підрахунками, діє 105 україномовних історичних каналів, серед яких найбільш популярні, за кількістю підписників та середньою кількістю переглядів: «ім. Г.Г. Шевченко» [2], «Історія без міфів» [3], «Олександр Алфьоров» [8]. Крім того, історичні теми піднімаються на каналах присвячених культурі, гуманітарним дисциплінам, науці загалом [9;10]; 2) дослідження матеріалів, які виступають окремим самостійним джерелом: хроніки, спогади тощо. Наприклад, розміщених на каналі «Музею Голодомору» [6]. Викладач може залучати джерела для доповнення лекцій, пропонувати провести аналіз джерел студентській аудиторії; 3) аналіз контенту, матеріалів викладачем та/або студентами; 4) підготовка та ведення власного каналу. Безумовно створення та тим паче повноцінне ведення власного каналу вимагає певної підготовки, знань, часу та ресурсів, у той же час, створення пробного матеріалу, контенту надасть студентам можливість опрацювати різноманітні ресурси, розвинути цифрові навички. Викладач також може самостійно створити відеоконтент, власний канал, як із повноцінними лекціями так і короткими інструктажами, описами тощо. Сьогодні в допомогу освітянам діють ряд платформ, курсів для розробки власних відео та каналів [7; 12].

Відеохостинг YouTube, як освітній інструмент надає широкі можливості для розвитку творчості, дозволяє студентові здійснювати активний пошук матеріалу, створювати списки відтворення та упорядковувати власні відео матеріали, проявляти креативність у налаштуванні власного каналу, спонукає до розвитку навичок аналізу. Використання відео заохочує аудиторію розвивати навички ефективної самостійної роботи з матеріалом, адже студент має працювати з відео доки не зрозуміє його сутність і головні аспекти; відеохостинг сприяє кращому розумінню і засвоєнню складних концепцій. Загалом соціальні мережі ламають психологічні бар'єри, розвивають навички та вміння роботи в командах. За результатами дослідження проведеного в Греції у 2020 р., саме YouTube сприймається як неформальне освітнє середовище, платформа для онлайн-освіти, і найбільше розвиває цифрові навички [11, с. 3; 13, с. 7–8].

Важливо розуміти й негативні аспекти, ризики та складнощі з якими можуть зіткнутись як викладачі так і студенти під час використання YouTube як освітнього інструменту. У першу чер-

гу, це помилки, неточності, сфальсифіковані факти, які можуть зустрітись в мережі. Викладач повинен перевіряти матеріали, які подає на заняттях та закликати студентів уважно ставитись до інформації, яку вони знаходять та використовують. Важливо не перенасичувати заняття соціальними мережами, розуміти використання такого роду інструментів для конкретного предмету чи теми. Наприклад, історичну політику, цікаво та корисно досліджувати за каналами та сторінками у соцмережах різних організацій, але під час вивчення теми суто теоретичного характеру візуальний контент може відволікати, завадити засвоєнню матеріалу, може спостерігатись поверхнєве сприйняття великого об'єму інформації [4, с. 5–6]. Викладач також має надати студентам чіткі критерії оцінювання каналів, на історичну тематику, роз'яснити, що створення якісного контенту вимагає приділення уваги як формі так і змісту.

Отже, відеохостинг YouTube вже активно залучається в освітньому процесі вищої школи й має широкі можливості та перспективи для подальшого використання як інструменту для вивчення історії. Особливу увагу заслуговують україномовні YouTube канали, які популяризують історію, борються з історичними міфами, фейками, фальсифікаціями. При умові мінімізації всіх ризиків, свідомого, відповідального використання YouTube, можна збагати освітній процес додатковими матеріалами, емоційно залучити студентів, надати їм можливість проявити творчість, креативність, розвинути цифрові навички.

#### Список літератури

1. Археологія: флотація та промивання. URL: [https://www.youtube.com/watch?v=RWoYd7\\_uH6c](https://www.youtube.com/watch?v=RWoYd7_uH6c)
2. YouTube канал імені Т.Г. Шевченка. URL: <https://www.youtube.com/channel/UC1Q2MLy0DEswY-1ZheTcYig/about>
3. Історія без міфів. URL: <https://www.youtube.com/channel/UCXx3yVx9paWJ-BLZVqQ8CRQ>
4. Майнаєв Ф.Я. Використання соціальних мереж у on-line-навчанні. Innovative solutions in modern science. 2016. № 2 (2). С. 1–9.
5. Медіаспоживання українців в умовах повномасштабної війни. Опитування ОПОРИ. URL: [https://www.oporua.org/report/polit\\_ad/24068-mediaspohivannia-ukrayintsiv-v-umovakh-povnomashtabnoyi-viini-opituvannia-opori](https://www.oporua.org/report/polit_ad/24068-mediaspohivannia-ukrayintsiv-v-umovakh-povnomashtabnoyi-viini-opituvannia-opori)

6. Музей Голодомору. URL: <https://www.youtube.com/channel/UCTPix5Cm4KsqKpcaTROQoUw>
7. Навчальне відео: створюємо, редагуємо, розміщуємо. URL: <https://ceit.usu.edu.ua/navchalne-video-stvoryuemo-redaguemo-rozmishhuyemo/>
8. YouTube канал «Олександр Алфьоров». URL: [https://www.youtube.com/channel/UCcctR-4JHKfMji\\_tNVPp62w](https://www.youtube.com/channel/UCcctR-4JHKfMji_tNVPp62w)
9. Твоя Підпільна Гуманітарка. URL: [https://www.youtube.com/channel/UCvDZ4ZSgzSt0rGgQpFV\\_r-A/videos](https://www.youtube.com/channel/UCvDZ4ZSgzSt0rGgQpFV_r-A/videos)
10. Цікава наука. URL: <https://www.youtube.com/@cikavanauka>
11. Четверикова Т.Г., Клехо О.В. Системи створення та використання відеоконтенту для реалізації дистанційного навчання. Комп'ютерно-інтегровані технології: освіта, наука, виробництво. 2022. № 8. С. 1–6.
12. Як створити масовий відкритий онлайн-курс. URL: [https://courses.prometheus.org.ua/courses/Prometheus/MOOC101/2016\\_T1/about](https://courses.prometheus.org.ua/courses/Prometheus/MOOC101/2016_T1/about)
13. Perifanou M., Tzafilkou K., Economides A. A. The Role of Instagram, Facebook, and YouTube Frequency of Use in University Students' Digital Skills Components. Education Sciences. 2021. № 11. P. 1–14.

# Наєö³ү 4. İ ÑÈÕÎ ÈÎ Ã²×Í ² Í ÀÓÈÈ

Ñабадїаа Èаòадеї à Î èаеñаї äð³аї à  
доктор філософії, доцент кафедри психології  
Дніпровський гуманітарний університет  
м. Дніпро, Україна

## ÒÁÎ ÐÀÒÈ×Í ² ÈÎ Í ÒÓÐÈ İ Î Í ВÒÒВ «ÆÈÒÒªÑÒ²ÉÈ²ÑÒÛ»

В сучасній Україні в умовах повномасштабної війни все населення опинилось в екстремальній життєвій ситуації. В залежності від особливостей психіки складні життєві обставини можуть спровокувати розвиток психічних розладів у деяких людей, інші ж в подібних ситуаціях проявляють свою життєстійкість.

Ми припустили, що формування життєстійкості психолого-педагогічними засобами може знизити ступінь психічного травмування та/або пришвидшити відновлення.

Поняття «життєстійкість» відображає, з точки зору С. Мадді і Д. Кошаба (Maddi S., & Khoshaba D., 1996) [1] психологічну живучість і розширену ефективність людини, а також є показником психічного здоров'я людини. Ними був розроблений психометрично адекватний метод вимірювання життєстійкості, вивчалися взаємозв'язки між цим методом і шкалами Міннесотського багатофакторного особистісного опитувальника. Результати цієї роботи яскраво продемонстрували, що життєстійкість є загальною мірою психічного здоров'я людини, а не артефактом контрольованих негативних тенденцій людини. Поняття «hardiness» або життєстійкість використовується в контексті проблематики подолання стресу. Життєстійкість підкреслює аттitudи, які мотивують людину перетворювати стресогенні життєві події. Ставлення людини до змін, як і її можливості скористатися наявними внутрішніми ресурсами, які допомагають ефективно управляти ними, визначають, наскільки особистість здатна впоратися з труднощами і змінами, з якими вона

стикається кожен день, і з тими, які носять навколоекстремальний та екстремальний характер.

Першою характеристикою аттитюдів життєстійкості, згідно С. Мадді, є «включеність» (commitment) — важлива характеристика відносно себе і навколишнього світу і характеру взаємодії між ними, яка дає сили і мотивує людину до реалізації, лідерства, здорового способу мислення і поведінки. Вона дає можливість відчувати себе значущим і досить цінним, щоб повністю включитися у вирішення життєвих завдань, незважаючи на наявність стресогенних факторів і змін. Цей аттитюд також передбачає прийняття на себе безумовних зобов'язань, що ведуть до ідентифікації себе з наміром виконати дію і з її результатом. «Hardy» — аттитюд, умовно названий «контролем» (control), мотивує до пошуку шляхів впливу на результати стресогенних змін, на протипагу впадання в стан безпорадності і пасивності. Суб'єкт контролю діє, відчуваючи себе здатним панувати над обставинами і протистояти важким моментам життя. Когнітивно оцінюючи навіть трагічні події, такі люди знижують їхню соціальну значимість і зменшують тим самим психотравмуючий ефект. Узагальнена позиція суб'єкта цілісного життя обумовлює сприйняття ним будь-якої стресової події не як удару долі, впливу непідконтрольних сил, але як природне явище, як результат дії своєї або інших людей. Суб'єкт впевнений, що будь-яку важку ситуацію можна так перетворити, що вона буде узгоджуватися з його життєвими планами, виявиться в чомусь йому корисною. Це поняття багато в чому схоже з поняттям «локус контролю» Роттера. На протипагу почуттю переляку від цих змін, «hardy» — аттитюд, позначений як «виклик» (challenge), допомагає людині залишатися відкритою навколишньому середовищу і суспільству. Він складається в сприйнятті особистістю подій життя як виклику та випробування особисто собі. Небезпека сприймається як складне завдання, що знаменує собою черговий поворот мінливого життя, що спонукає людину до безперервного зростання. Будь-яка подія переживається як стимул для розвитку власних можливостей. Якщо високий рівень включеності, то при стресі зростає потреба в контакті з іншими людьми, якщо високий рівень контролю, то великі старання впливати на події, а не страждати від безпорадності. Якщо високий рівень виклику, то велике прагнення навчатися на своєму позитивному і негативному досвіді, не чекаючи легкого і комфортного життя. Чим розвиненіша життєстійкість, тим більша ймовірність що людина буде адекватно сприймати труднощі, замість їх уникнення або заперечення. Життєстійкість тісніше пов'язана не

скільки з оптимізмом, скільки з реалізмом. Підсумовуючи, можна сказати, що життєстійкість — це особливий патерн установок і навичок, що дозволяють перетворити зміни в можливості.

Перераховані настанови проявляються на індивідуальному рівні, на груповому (організаційному) вони перетворюються в такі базові цінності, як кооперація (cooperation), довіра (credibility) і креативність (creativity) [2]. Значна кількість дослідників розглядає життєстійкість («hardiness») у зв'язку з проблемами подолання стресу, адаптації-деадаптації в суспільстві, фізичним, психічним і соціальним здоров'ям.

Аналізуючи результати наукових досліджень і емпіричні дані, ми дійшли висновку, що життєстійкість особистості — це інтегральна характеристика особистості, що дозволяє чинити опір негативним впливам середовища, ефективно долати життєві труднощі, трансформуючи їх в ситуації розвитку. Життєстійкість не тільки детермінує характер особистісної реакції на зовнішні стресові і фруструючі обставини, але і дозволяють ці обставини звернути в можливості самоудосконалення.

Близький життєстійкості феномен «онтологічної впевненості», описаний психіатром Р. Ленг: «онтологічно впевненою» він називає особистість, яка усвідомлює свою цілісність, спокійно зустрічає життєві негаразди. Хоча в роботах цих авторів практично не розкривається значення цих термінів, можна зафіксувати загальну тенденцію в розвитку їх змісту: здатність особистості протистояти негативним життєвим умовам і усвідомленість життя як найвищої цінності. Між поняттями «життєстійкість» і «психологічна стійкість», на наш погляд, теж можна провести паралелі. Під психологічною стійкістю зазвичай розуміється цілісна характеристика особистості, що забезпечує її стійкість до фруструючих і стресогенних впливів важких ситуацій. Психологічна стійкість залежить від типу нервової системи, досвіду особистості, набутого в тому середовищі, де вона розвивалася, від вироблених раніше навичок поведінки і дій, від рівня розвитку основних пізнавальних структур. Встановлено, що поведінка психологічно стійкої особистості здійснюється за схемою: завдання — актуалізований ним мотив — здійснення дій, що ведуть до його реалізації — усвідомлення проблеми — негативна емоційна реакція — пошук способу подолання труднощів — зниження сили негативних емоцій — поліпшення функціонування та сприяюча йому оптимізація рівня збудження.

Схема поведінки у нестійкої особистості дещо інша: завдання — мотив — здійснення дій, що ведуть до його реалізації — усвідомлення

труднощів — негативна емоційна реакція — хаотичні пошуки виходу — погіршення усвідомлюваних труднощів — зростання сили негативних емоцій — погіршення функціонування — зниження мотивації або оборонна реакція.

Також вітчизняні та зарубіжні дослідники застосовують різні поняття, що описують якщо не один і той же, то однорідні феномени: «стійкість до стресу», «стрес-толерантність», «опірність стресу», «поміхостійкість», «психічна готовність», «емоційна стійкість», «психологічна стійкість», «психічна стійкість». При всьому різноманітті термінів, що характеризують психологічний аспект опору особистості життєвим негараздам і труднощам, можна виділити те спільне, що вкладається в зміст цих понять. Йдеться про здатність особистості успішно протистояти умовам, які можуть негативно вплинути на її життєдіяльність.

Зазначена тенденція розвитку поняття «життєстійкість» в психології створює перспективу в постановці і вирішенні завдань стабілізації психічного здоров'я.

#### Ї³äöäööäöä

1. Maddi S. Hardiness: An operationalization of existential courage. *Journal of Humanistic Psychology*. 2004. Apr. 44. P. 279–298.
2. Kobasa S. Stressful life events, personality and health. *Journal of Personality and Social Psychology*. 1979. № 37. P. 1–11.

# Ñäëö³ÿ 5. ÒÅÕÍ²×Í² Í ÀÓÊÈ

**Ronshyna Kristina**

*Student of the Faculty of Hotel-Restaurant and Tourism Business  
named after Prof. Dotsenko V.F.  
National University of Food Technologies  
Kyiv, Ukraine*

**Kuzmin Oleh**

*Doctor of Engineering Sciences, Professor  
Department of Technology of Restaurant and Ayurvedic Products  
National University of Food Technologies  
Kyiv, Ukraine*

**Stukalska Nataliia**

*PhD, Associate Professor  
Department of Technology of Restaurant and Ayurvedic Products  
National University of Food Technologies  
Kyiv, Ukraine*

## **PREREQUISITE PROGRAM FOR PEST CONTROL IN RESTAURANTS ACCORDING TO HACCP**

**Introduction.** The implementation of measures to control, prevent and combat pests in restaurants under HACCP allows to reduce the risks associated with the safety of raw materials and finished products [1–3], as well as to protect production from pollution [1].

Development of a prerequisite program [2] for pest control allows restaurants to identify types of pests, prevent their appearance, means of prevention and pest control.

**The purpose of this work** is to determine a set of measures to combat pests in restaurants when developing a prerequisite program under the HACCP.



**Results and discussion.** An effective prerequisite program in a restaurant must be documented and implemented for permanent pest control [4]. A prerequisite program should include a registry of pest species and vectors of infection [5], a list of effective and continuous pest control measures to prevent their attraction, penetration, location and/or spread. The restaurant should be subjected to periodic inspections to ensure the absence of contamination. In cases of pests entering the building, measures should be taken to destroy them and the effectiveness of these measures should be checked. The results should be drawn up in the form of records [4].

Buildings must be kept in good condition to prevent vermin from entering them, and all vermin entry points must be sealed [4]. The presence of a fence and arrangement of the territory, sealing of doors, ventilation openings, equipment of windows with protective nets against insects; installation of means of prevention and control of pests on the external perimeter. All pest control measures must be carried out in such a way that there is no threat to the safety of food products due to cross-contamination; if electric insect killers are installed, they should not be placed over an open food product [5].

Pest control measures, which include treatment with mechanical, biological means or chemical reagents, which are approved by the competent authorities for use, must be implemented in the catering establishment by personnel with appropriate qualifications and training [4].

To avoid cross-contamination, it is necessary to avoid the use of poisonous baits in premises where operations are carried out with food products (unprocessed, partially processed or processed), auxiliary materials for processing food products, objects and materials in contact with food products. Electric insect killers are recommended to be placed in places where flying insects are likely to enter. All pest control measures should be aimed at preventing their penetration into premises where technological or auxiliary processes are carried out [5].

Chemical agents should be used in cases where other measures cannot be applied, and these agents should be suitable or approved for use in food preparation areas [4].

It is necessary to keep appropriate records of the applied pesticides. Before applying pesticides, measures should be taken to protect food products, equipment and inventory from contamination. The use of pesticides should be carried out without creating threats to the safety or suitability of food products. After applying pesticides, existing equipment and inventory must be thoroughly cleaned to remove all residues before its further use [4]. Labeling and regular inspection

of all pest control products [5] and pesticides must be properly stored in a closed area designated specifically for this purpose [4].

In accordance with the risk assessment, inspection for contamination by pests of incoming batches (auxiliary materials for processing food products, items and materials in contact with food products).

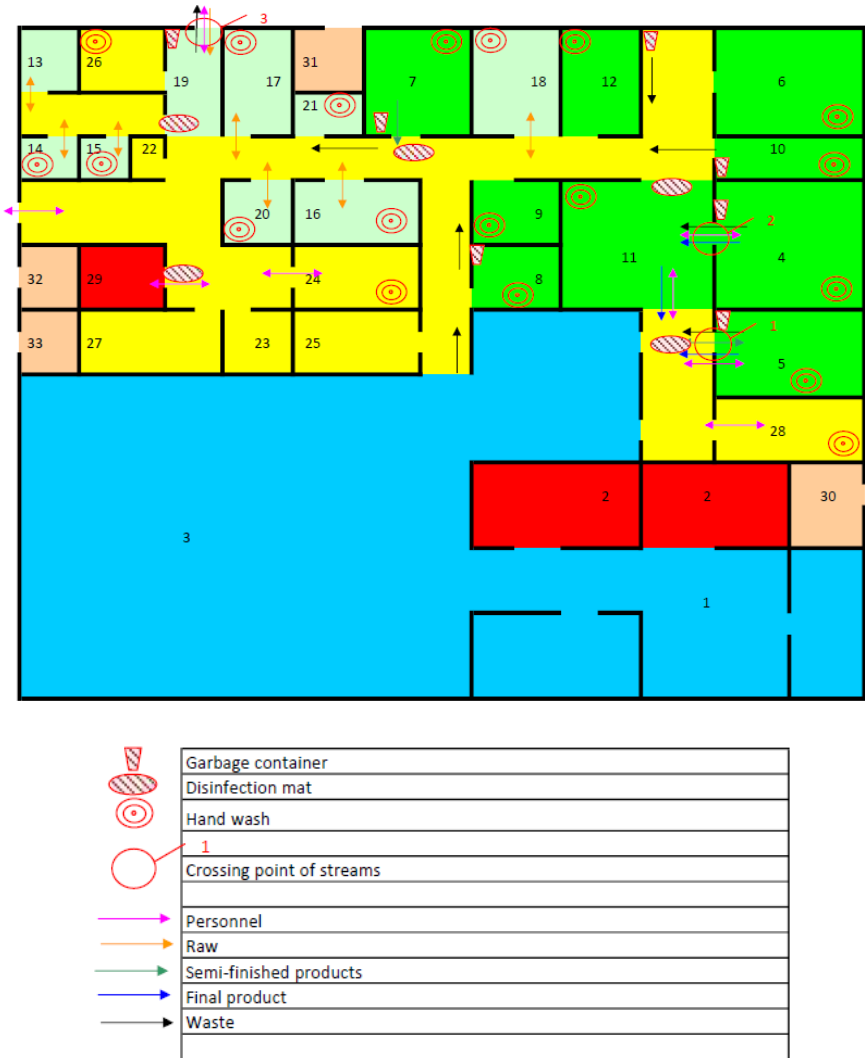


Fig. 1. Schematic of the placement of traps for pest control

Analysis of the results of control measures with the determination of trends and the introduction of effective preventive and corrective measures [5].

The prerequisite program should include: the existence of a contract for deratization and disinsection; determining the layout of traps (containers, sticky tapes, insecticidal lamps); for pests (rodents, flies, mosquitoes and other winged insects); availability of documentation confirming the quality of used baits for rodents and insects; maintaining appropriate documentation that confirms the organization of work in the fight against rodents and insects (graphs, journals, etc.).

To prevent the appearance of rodents and insects in the restaurant, a sanitary regime should be observed on the territory and inside the premises of the catering establishment (Figure 1).

Pest control procedures should be carried out only by qualified employees of external services. For this purpose, the restaurant concludes an agreement regarding the sanitary and hygienic treatment of the premises, disinsection, and deratization of the premises.

**Conclusions.** The work defines complex measures for pest control, which is carried out by means of disinsection (destroying flies, cockroaches and other insects) and deratization (destroying rodents) in restaurants when developing a prerequisite program in accordance with HACCP.

## References

1. Yurchenko I., Kuzmin O., Zakharov V. Implementation of HACCP system in restaurants. Modern science: innovations and prospects: The 10<sup>th</sup> International scientific and practical conference, Stockholm, June 25–27, 2022, Stockholm, Sweden: SSPG Publish, 2022. P. 106–110.
2. Moskalchuk O., Kuzmin O., Stukalska N. Programs prerequisite of HACCP system for the cleaning procedure in restaurants. Eurasian scientific discussions: The 6<sup>th</sup> International scientific and practical conference, Barcelona, July 3–5, 2022, Barcelona, Spain: Barca Academy Publishing, 2022. P. 75–79.
3. Skrynnyk I., Kuzmin O. Requirements for facility premises and equipment in accordance with the HACCP system. Modern scientific research: achievements, innovations and development prospects: The 13<sup>th</sup> International scientific and practical conference, Berlin, June 19–21, 2022, Berlin, Germany: MDPC Publishing, 2022. P. 194–199.

4. ДСТУ ISO/TS 22002-2:2019. Програми-передумови безпечності харчових продуктів. Частина 2. Громадське харчування. [Чинний від 2019-12-01]. Вид. офіц. Київ, 2019. (ISO/TS 22002-2:2013, IDT).

5. Про затвердження Вимог щодо розробки, впровадження та застосування постійно діючих процедур, що ґрунтуються на засадах Системи управління безпечністю харчових продуктів (НАССР): наказ Мінагрополітики України від 01.10.2012 № 590, із змінами, затвердженими наказом від 17.10.2015 № 429.

Êáí óéîâ Âì èòðì Ñàðä³éíàè÷

*здобувач вищої освіти факультету комп'ютерної інженерії  
Харківського національного університету радіоелектроніки  
м. Харків, Україна*

## ÑÈÑÒÀÌ À ÂÏÏÏ Ì Î ÆÈ ÊÂÐÓÂÀÍ Í ÒÌ ÒÐÀÍ ÑÌ ÎÐÒÌ Ì Í À ÎÑÌ Î Â² ÐÌ ÇÌ ²ÇÌ ÀÂÀÍ Í Ò ÇÌ ÀÊ²Â ÂÏ ÐÌ ÆÍ ÛÌ ÂÏ ÐÓÓÓ

Нас сьогоднішній день існують системи круїз контролю здатні підтримувати задану швидкість та притримуватися полоси, що допомагає водієві, але не позбавляє необхідності слідкувати за дорогою та приймати активну участь у керуванні.

Здебільшого розробки автономних систем керування транспортом потрібні для логістичних та транспортних компаній для оптимізації доставки товарів та зменшення затрат на зарплатню водіїв, тому у цю сферу активно інвестують часові, дослідницькі та фінансові ресурси великі компанії, такі як Amazon, Walmart, Daimler та інші.

### Ñèèàáí îño³ ðìçðíàèè ïîÿÿâðòò ó:

1. *Потужність обчислювальних пристроїв.* Розпізнавання дорожніх знаків призначене для визначення розташування дорожніх знаків за цифровими зображеннями або відеокадрами з урахуванням певної класифікації. Методи розпізнавання дорожніх знаків переважно використовують візуальну інформацію, таку як форма та колір дорожніх знаків, тому через природу візуальних даних доводиться маніпулювати великою кількістю інформації за одиницю часу.

2. *Класифікація.* Дорожні знаки мають широкий діапазоном відображення в реальних умовах, навіть зміна освітлення, різні погодні умови та часткова темрява впливають на сприйняття дорожніх знаків, тому розпізнавання великої кількості різних класів символів потрібне з дуже високою точністю. Дорожні знаки розроблені так, щоб їх легко розпізнавали люди, і вони дуже добре справляються з цим завданням. Для комп'ютерних систем класифікація дорожніх знаків все ще є складною проблемою розпізнавання образів [1; 2]. Алгоритми обробки зображень і машинного навчання

постійно вдосконалюються, щоб покращити це завдання, але таких систем небагато.

3. *Набори даних.* Щоб навчити алгоритм розпізнаванню дорожніх знаків потрібен великий набір даних, понад 50 тисяч реальних зображень. Чим більш велику кількість прикладів ми будемо демонструвати алгоритму, тим краще він зможе впоратись з задачею розпізнавання. Головною метою є отримання високої точності класифікації до такої ступені коли алгоритм за ефективністю розпізнавання перевершить людей.

4. *Не підготовленість доріг.* Інтелектуальні транспортні системи будуть включаючи в себе безпілотні транспортні засоби, тобто вони будуть самі приймати рішення про проходження маршруту, а для цього не достатньо лише розпізнавати знаки [3], і навіть якщо ми пустимо автомобіль на порожню ділянку дороги у дощ, і алгоритм зможе розпізнати з якою швидкістю дозволено їхати, він все одно може втратити керування через погане зчеплення з дорожнім покриттям. Тому інтелектуальні системи для допомоги керуванням транспортом будуть більш ефективні при умові що працюватимуть не тільки на основі розпізнавання дорожніх знаків, але й з урахування погодних умов [4], котрі також дуже сильно впливають на розпізнавання дорожніх знаків.

5. *Цілісність дорожніх знаків.* Головною проблемою розпізнавання є різного ступеня пошкодження дорожніх знаків. Через різні ситуації знаки можуть бути пошкоджені, здебільшого через вандалізм, котрого не позбавлені навіть передові держави світу, тому системи навчені на прикладах цілих знаків можуть видавати дуже низький відсоток розпізнавання при реальних умовах використання.

У моєму дослідженні було проведено тестування розпізнавання знаків різної ступені зруйнованості за допомогою системи розпізнавання дорожніх знаків (TSRS), вона призначена для виявлення та інтерпретації придорожньої інформації у вигляді дорожніх знаків. Її базову інфраструктуру можна розділити на три специфічні компоненти: візуальний датчик, процесор зображення та дисплей автомобіля.

Отримання інформації з дорожніх знаків включає виявлення дорожніх знаків (TSD), яке складається з визначення розташування, орієнтації та розміру дорожніх знаків на зображеннях природних сцен, а також розпізнавання дорожніх знаків (TSR) або класифікації виявлених дорожніх знаків за типами і категорії, щоб розрізнати інформацію, яку вони надають водіям. Для виявлення та розпізнавання дорожніх знаків транспортні засоби оснащені різними

технологіями. Камери є найпоширенішими датчиками, і їх можна використовувати для TSR, TSD або обох. Для TSD використовували датчики LIDAR.

Потенційно найкращим рішенням є поєднання LIDAR і камер [5]. Таке злиття дозволяє збирати інформацію з різних джерел, порівнювати та аналізувати їх, а значить, краще виявляти та розпізнавати. Окрім виявлення та розпізнавання дорожніх знаків, TSRS також використовує цифрові карти з уже вбудованими знаками (в основному пов'язаними зі знаками обмеження швидкості).

Після того, як датчики та передні камери збирають дані, алгоритми використовуються для сегментації та аналізу подразників. Цей процес включає визначення форми, кольору та символів, а також класифікацію знаків на основі вищевказаних характеристик.

Результати розпізнавання знаків різної ступені зруйнованості були продемонстровані на Рис. 1, де *контрольна група* — це знаки зі 100% цілісності, *незначні зміни* — це знаки котрі містять на собі зайві прямі лінії у довільних місцях, *середні зміни* — це знаки на котрі нанесені грифонажі, та/або відсутні невеликі частини оригінального зображення, *значні зміни* — це знаки на котрих 50% зображення закрито.

Основною метою цього дослідження було дослідити, чи існують і наскільки існують відмінності між точністю виявлення та читабельністю комерційно



Рис. 1. Відсоток розпізнаних знаків за ступенем їх зруйнованості

доступних TSRS, а також як різні «графічні зміни» впливають на їхню точність. Результати підтверджують що графічні зміни суттєво впливають на точність TSRS систем у порівнянні з контрольними умовами.

Виходячи з результатів і обмежень цього дослідження, майбутні дослідження мають вивчити точність TSRS на реальних дорогах з різним рухом та іншими умовами, а також різними типами та якостями дорожніх знаків. Для більш глибокого розуміння необхідно проаналізувати технічні дані встановленої TSRS, щоб оцінити кожну систему та її обмеження. Крім того, має бути розроблена детальна розробка методології та принципів стандартизації.

### Бібліографія

1. Houben S., Stallkamp J., Salmen J., Schlipsing M., Igel C. Detection of traffic signs in real-world images: The German traffic sign detection benchmark. The 2013 International Joint Conference on Neural Networks (IJCNN). 2013. P. 1–8.
2. Stallkamp J., Schlipsing M., Salmen J., Igel C. Man vs. computer: Benchmarking machine learning algorithms for traffic sign recognition, Neural Networks. 2012. Vol. 32. P. 323–332. ISSN 0893-6080.
3. Min W., Liu R., He D., Han Q., Wei Q., Wang Q. Traffic Sign Recognition Based on Semantic Scene Understanding and Structural Traffic Sign Location // IEEE Transactions on Intelligent Transportation Systems. Sept. 2022. Vol. 23, No. 9. P. 15794–15807.
4. Zhu Y., Yan W.Q. Traffic sign recognition based on deep learning. Multimed Tools Appl 81, 2022. P. 17779–17791.
5. Babić D., Babić D., Fiolić M., Šarić Ž. Analysis of Market-Ready Traffic Sign Recognition Systems in Cars: A Test Field Study. Energies. 2021. 14(12). 3697 p.



# Ñàèö³ÿ 6. ÒÓÐÈÇÌ

**Stepanov Viktor**

*Doctor of Sciences in Public Administration, Full Professor*

*Kharkiv State Academy of Culture*

*Kharkiv, Ukraine*

ORCID: 0000-0001-5892-4239

## **EUROPEAN TOURISM: A CONCEPTUAL ASPECT**

The new type of consumer of tourist services, which was formed in Europe in the 80s, is more aware and independent. At the same time, tourism in Europe is formed under the influence of changes in the quality of tourist services. Tourists from different countries are more demanding in terms of the offered European tourist services. They seek a wide range of impressions and pleasures, show activity and independence [1; 3].

Let's consider the concept of formation of the main tourist flows of European tourism. The flow of tourists to historical, cultural, political and economic centers originated at the onset of the development of European tourism. France is considered a classic country of tourism. As early as the 18<sup>th</sup> century, France had diverse economic and political relations. This made France the first major tourist center in Europe. Just like Spain and Italy, France had its unique image. Gradually, European tourism spread to Italy, Switzerland, Austria and a number of other European countries [2; 4].

European tourist centers have expanded with recreational trips to the Mediterranean coast. It gave rise to a tourist flow clearly directed from north to south. Currently, European tourism is embracing the northern part of Europe and Scandinavia. It should be noted that a distinctive feature of tourism in Europe is a prevailing tourism between European states themselves [1; 3; 5].

Considering European tourism as a complex social and economic system, the dynamics and geographical distribution of tourism in

Europe should be noted. The dynamics of tourism are influenced by large-scale events in the world economy and politics. This also includes the social and economic situation in individual countries. For example, in the first half of the 80s, the energy crisis intensified and energy prices increased. At the same time, tourism expenditure in the main European countries which were “suppliers” of tourists has significantly decreased. Average annual departures during this period reduced dramatically [1; 5].

It should be noted that the leading European countries with large expenditures on tourist trips are Great Britain, Germany, France, etc. At the same time, summarizing the world experience in the area of European tourism, the European Commission developed a forecast of the main trends of European tourism (hereinafter, the “Forecast”). Basically, the Forecast reflects the further strengthening of the established trends. In particular, the Forecast clearly shows the transformation of international tourism, taking into account individual needs in the form of a flexible recreation program [2; 4].

The first paragraph of the Forecast emphasizes the possible increase in the quality of European tourism produced by the European tourism industry. The last paragraph of the Forecast assumes that the offers will be adjusted to the needs of each group of consumers. That is, the tourism industry, which adapts to tourist demand, creates a new tourist product. At the same time, tourist services form new segments of consumers, which require improving the quality of services. Improving the service level, clear operation of European travel companies and other traditional means are widely used by travel companies on a large scale.

Trends in the formation and development of the structure of the tourism industry in Europe are influenced by demand in the tourism market. The European tourism industry traditionally includes: tourist accommodation companies, vehicles, tour operators, travel agents, resorts that regulate the organization of tourism, etc. At the same time, the majority of those employed in the tourism sector spend money on accommodation, restaurants and tourist services.

With the development of European tourism, the role of state and public institutions is growing. A system of institutions for the promotion and activation of tourist activity has been formed. It included: ministries and regional institutes, national institutions, special tourism administrations, international special-purpose organizations and special-purpose departments of international environmental organizations, etc. [1; 2; 5].

The development of the international nature of tourist communication among the population of European countries contributed to the emergence of international institutions. Their number is gradually increasing and forming an extensive global network. This gave rise to the formation of a legal basis in European countries — tourism legislation.

### Literature

1. Voskresensky V. Y. International Tourism. UNITY-DANA, 2006. 255 p.
2. Halasiuk S. S. The Key Directions of the Development of the French Tourist Market. URL: [http://tourlib.net/statti\\_ukr/galasjuk3.htm](http://tourlib.net/statti_ukr/galasjuk3.htm)
3. Smal I. V. Tourist Resources of the World. Nizhyn: Publishing House “Nizhyn”. Hohol State University, 2010. 336 p.
4. Khasbulatov R. I. France, Italy, Spain: Centers of European Tourism. INSAN, 2002. 573 p.
5. Fitzpatrick J. Travel and Tourism in the Single European Market. London, 1989 p.
6. UNWTO World Tourism Barometer // UNWTO. URL: <https://www.e-unwto.org/toc/wtobarometerrus/current>

# Ñäëö³ÿ 7. Ô²ÊÏ ÊÏ Ã²× Í ² Í ÀÓËÈ

Ô³ëäöí ää Êäöäðèí à Í ëäëñáí äð³áí à  
*кандидат філологічних наук, доцент кафедри перекладу  
ДВНЗ «Приазовський державний технічний університет»  
м. Дніпро, Україна*

## Î ÑÎ ÁËËÊÂÏ ÑÒ² Ì ÅÐÃËËÄÄÓ ÀÍ ÃËÏ Ì ÎÃÍ ÈÕ Ï ÓÃË²ÕËÑÕË×Í ÈÕ ÓÃËÑÒ²Ã ÄÃÇÒË THE NEW YORK TIMES

У наш час засоби масової інформації є універсальним способом спілкування на міжнародному рівні, а також на рівні націй та спільнот. Сфера їх впливу все більше поширюється, дає людям певні ідеї, і, маючи доступ до інтернету, кожен може зайти на портал новин та прочитати інформацію, яку він вважатиме потрібною, цікавою та актуальною. У даних умовах роль перекладу іноземних джерел новинної інформації зростає до високого рівня, і оскільки мова йде про новини, які зачіпають політичні події, громадськість, досягнення у сфері науки, культури та економіки — переклад повинен бути точним, без відхилень від оригінальної ідеї і при цьому зрозумілим і відповідати оригіналу з точки зору стилю. Дослідження газетно-публіцистичного стилю присвячено чимало робіт [1; 2; 3; 6; 7; 9].

При перекладі публіцистичних текстів англomовних джерел можуть виникати певні труднощі, зокрема необхідність вирішувати семантичні, стилістичні та прагматичні проблеми одночасно. Слід зазначити, що складність перекладу англomовних газетно-публіцистичних текстів найчастіше полягає у наявності емоційно-оцінного компонента, а також у змішуванні стилів, що властиво закордонним виданням. Такі особливості покликані не просто донести до читача фактичний матеріал, а й викликати відповідне внутрішнє ставлення, сформувані певне світовідчуття [4, с. 176].

*Актуальність* теми дослідження обумовлена підвищеним інтересом суспільства до англomовної преси, а також необхідністю розробки раціональних перекладацьких стратегій, які могли б застосовуватися при перекладі текстів публіцистичного жанру.

*Об'єктом* дослідження виступають англomовні публіцистичні тексти газети The New York Times; *предметом* — особливості перекладу англomовних газетно-публіцистичних текстів на українську мову.

*Метою* дослідження є виявлення особливостей перекладу статей сучасного англomовного видання The New York Times на українську мову.

Досягнення поставленої мети передбачає розв'язання наступних *завдань*: проаналізувати переклад публіцистичних текстів газети The New York Times на українську мову; систематизувати окремі засоби, що використовуються при перекладі публіцистичних текстів газети The New York Times на українську мову.

*Матеріалом* дослідження слугували політичні, економічні та соціальні газетні статті сучасної англomовної преси The New York Times та її переклади на українську мову (сайт ukrinform.ua).

Для виконання дослідження і розв'язання конкретних завдань нами було використано: *метод порівняльного аналізу* — для порівняння текстів оригіналу та текстів перекладу і власне *перекладацький аналіз* — для дослідження способів передачі англomовних газетно-публіцистичних текстів українською мовою.

Аналіз статей в англomовному та україномовному виданнях, які висвітлюють одну й ту саму подію, дозволяє виявити відмінності в емоційно-оцінному компоненті, авторському трактуванні і навіть ідейних установах, закладених у тексті. Обираючи той чи інший спосіб реалізації процесу перекладу, перекладач приймає до уваги співвідносний ефект перекладацьких засобів, що використовуються в оригіналі і тексті перекладу. Таким чином, завдання перекладача полягає у виборі засобів перекладу для збереження як інформативного, так і стилістичного плану статті [8, с. 97].

У сфері фразеології газетно-публіцистичний стиль відрізняє широке використання кліше [5, с. 93]. Кліше, так само як деякі літоти (*it is not unimportant* — це важливо; *it is not unworthy* — це заслуговує на увагу і т.п.), надають тексту глибоке звучання, навіть якщо його зміст абсолютно банальний. Наприклад:

<p>«<i>It is not impossible that an arrangement could be found that would allow Iran, despite what it says today about suspending all</i></p>	<p>«Цілком можливо досягти такої угоди, яка б дозволила Ірану, незважаючи на зроблені ним сьогодні заяви про припинення</p>
---	---

*voluntary co-operations with the IAEA, to begin to act in a manner that inspires a little more confidence» [10].* добровільного співробітництва з МАГАТЕ, почати вести себе по-іншому, викликаючи більше довіри до себе» [11].

Вираз *‘it is not impossible’* перекладено антонімом «*можливо*». Отже, в даному випадку застосовано антонімічний переклад. А для того, щоб не втратити експресивний ефект, перекладач використав підсилююче «*цілком*».

*«An additional 600,000 people will give up smoking as a result of this law and millions more will be protected from second-hand smoke» [10].* «В результаті застосування цього закону, 600 тисяч чоловік відмовляться від куріння, і ще мільйони перестануть бути пасивними курцями» [11].

У даному прикладі поняття *smoke* («*куріння*») було замінено конкретним іменником «*курець*». Був проведений метонімічний переклад по типу «*діяльність — діяч*».

Для англomовної газети надзвичайно характерно вживання такого дієслова, як *urge*, замість більш нейтральних *call*, *call upon*, *demand*. Але, у будь-якому разі, при перекладі на українську мову вживається нейтральне дієслово «*вимагати*». Наприклад:

*«Tax inspectors yesterday urged the resignation of Miguel Angel Fernandez Orduyez, the Treasury Secretary, for failing to confront this level of fraud» [10].* «Вчора податкові інспектори зажадали відставки Мігеля Анхеля Фернандеса Ордоньеса, міністра фінансів, так як він не зміг впоратися з шахрайством» [11].

У досліджених статтях також неодноразово зустрічалося слово *focus*, що отримало широке розповсюдження у текстах англomовних газет.

*«Mr Sands ‘book says that the meeting focused on the need to identify evidence that Saddam had committed a material breach of his obligations under the existing UN Resolution 1441» [10].* «Сендз стверджує, що головним моментом зустрічей була необхідність знайти докази того, що Саддам не виконує зобов’язань, які на нього накладала резолюція ООН 1441» [11].

Значення англійського слова *focus* («поміщати у фокусі») дозволяє використовувати його в більш широкому сенсі. Тому перекладачі переклали його, використовуючи контекстуальні заміни, тобто ті слова, які підходять даному контексту в українській мові: «у центрі її дискусії була», «головним моментом зустрічей була».

Сталій вираз «*to play an independent role*» — «*грати роль*» дуже поширений на сторінках як англомовних, так і україномовних газет. Значення його в обох мовах однаково: «*мати те чи інше значення*».

«*The strategy is to play an independent role in building a bridge between Hamas and the West*» [10].

«*Стратегія полягає в тому, щоб грати незалежну роль в наведенні мостів між Хамасом і Заходом*» [11].

Підбиваючи підсумок, можна сказати, що при передачі англомовних статей газети The New York Times українською мовою було застосовано такі перекладацькі рішення як антонімічний переклад, метонімічний переклад, стилістичну модифікацію, опущення, додання, нейтралізацію, контекстуальні заміни, конкретизацію, у деяких випадках використано і дослівний переклад.

### Бібліографія

1. Бекетова С.В. Когнитивно-прагматические и семантические характеристики средств выражения авторского знания в газетном дискурсе (на материале современного английского языка). автореф. дис. ... к. филол. наук. Пятигорск, 2013. 28 с.
2. Беневоленская Т.А. Композиция газетного очерка / Т.А. Беневоленская. М.: Изд-во МГУ, 1975. 86 с.
3. Бобков А.К. Газетные жанры / А.К. Бобков. Иркутск: Иркут. ун-т, 2005. 64 с.
4. Гальперин И.Р. Очерки по стилистике английского языка / И.Р. Гальперин // Опыт систематизации выразительных средств. 2-е изд., испр. М.: «Книжный дом ЛИБРОКОМ», 2012. 376 с.
5. Коньков В.И. Речевая структура газетного текста / В.И. Коньков. СПб., 1995. 159 с.
6. Кортун Е.А. Михолап Я., Особенности перевода публицистической статьи / Е.А. Кортун, Я. Михолап // Международный журнал экспериментального образования: сб. науч. трудов. 2014. № 6.

7. Розенталь Д.Э. Язык и стиль средств массовой информации и пропаганды / Д.Э. Розенталь. М., 1980. 240 с.
8. Солганик Г.Я. Стилистика текста / Г.Я. Солганик. М.: Флинта, 2003. 256 с.
9. Ухтомский А.В. Фразеологизмы в современной английской прессе: учебное пособие / А.В. Ухтомский. М.: КомКнига, 2006. 124 с.
10. URL: <https://www.nytimes.com>
11. URL: <https://www.ukrinform.net>



# Ñàèö³ÿ 8. Ð ÐÈÄÈ×Í² Í ÀÓÈÈ

Áíí ääð-óé Ð ë³ÿ Ààñèè³áí à  
аспірантка

Національного авіаційного університету  
м. Київ, Україна

Î ÑÎ ÁÈÈÁÎ ÑÒ² Ì ÐÎ ÂÄÄÁÍ Í ß  
ÑÓÄÎÁÎ -Ï ÑÈÕ²ÀÒÐÈ×Í Î - ÀÈÑÎ ÅÐÒÈÇÈ  
Â Ï ÐÎ ÂÄÄÆÁÍ Í² Ó ÑÎ ÐÄÄÅÕ  
Ï ÐÎ ÂÄÎ²Í²ÑÒÐÀÒÈÄÁÍ²  
Ï ÐÄÄÎÏ Î ÐÓØÁÍ Í ß

Кожна людина у громадянському суспільстві повинна нести відповідальність за вчинені нею правопорушення. Психічно хворі особи — це вразливі особи, які не можуть у повній мірі досягнути наслідки вчинення своїх дій. Відповідно до статей 17, 20 Кодексу про адміністративні правопорушення України (далі — КупАП) особа, яка була в стані неосудності, тобто не могла усвідомлювати свої дії або керувати ними, унаслідок хронічної душевної хвороби, тимчасового розладу душевної діяльності, слабоумства чи іншого хворобливого стану, не підлягає адміністративній відповідальності [1]. Якщо особа, яка вчинила адміністративне правопорушення має статус психічно хворої особи, то відповідати за свої дії або бездіяльність вона не зможе. Проте існують випадки, коли при вчиненні адміністративно-протиправних дій особа не має статусу психічно хворої особи, але її поведінка викликає сумніви щодо відсутності у неї проблем із психічним здоров'ям.

Одним із засобів забезпечення прав і законних інтересів осіб є судово-психіатрична експертиза. Порядок проведення судово-психіатричної експертизи, затверджений Наказом МОЗ України від 08.05.2018 р. № 865 «Про затвердження Порядку проведення судово-психіатричної експертизи», визначає, що строк проведення

амбулаторної судово-психіатричної експертизи становить до 30 робочих днів з дати отримання всіх необхідних матеріалів. Залежно від ступеня складності експертизи й обсягу її об'єктів, поданих на дослідження, цей строк може бути продовжено з інформуванням органу (особи), який (яка) призначив(ла) експертизу (залучив(ла) експерта) та за клопотанням якого (якої) експерт був залучений. Строк проведення стаціонарної судово-психіатричної експертизи становить до двох місяців, якщо коротший строк не встановлено ухвалою слідчого судді або суду. Після закінчення судово-психіатричної експертизи, упродовж не більше ніж 20 робочих днів, складається форма первинної облікової документації № 100/о «Висновок судово-психіатричного експерта» [2]. Якщо ж особу в подальшому визнали неосудною через наявність у неї психічних розладів, то нести відповідальність за скоєне правопорушення психічно хвора особа не буде.

У сучасних реаліях порушення правил дорожнього руху є найпопулярнішим видом правопорушення, за яке правопорушники уникають відповідальності. Як зазначає К.С. Токарева: «актуальним залишається питання закриття провадження щодо притягнення особи до адміністративної відповідальності в зв'язку з закінченням строку накладення адміністративного правопорушення» [3]. Цікавим є те, що особа, яка вчинила адміністративне правопорушення наполягає на призначенні та проведенні судово-психіатричної експертизи в адміністративному провадженні, але, якщо особу визнано осудною, вона може уникнути адміністративної відповідальності у зв'язку із закриттям справи про адміністративне правопорушення через закінчення на момент розгляду такої справи строків, передбачених статтею 38 КУпАП.

У відповідь на зазначену проблему автори проєкту Закону «Про внесення змін до Кодексу України про адміністративні правопорушення щодо проведення судово-психіатричної експертизи в адміністративному провадженні» від 05.11.2020 р. № 4326. пропонують доповнити ст. 38 КУпАП новою частиною такого змісту: «У разі призначення судово-психіатричної експертизи адміністративне стягнення може бути накладено не пізніше одного місяця з дня надходження висновку експерта щодо результатів її проведення» [2]. На нашу думку, правопорушники навмисно зможуть затягувати строки прийняття рішення по справі, тому пропонуємо незалежно від результату експертизи продовжити строк провадження.

Отже, регулювання проваджень у справах про адміністративні правопорушення потребує удосконалення: якщо у справі про адміністративне правопорушення буде призначено судово-психіатричну

експертизу, то термін її проведення не повинен входити до передбачених строків такого провадження. Тобто, якщо строк притягнення до адміністративної відповідальності закінчився, а при проведенні судово-психіатричної експертизи виявилось, що правопорушник психічно здоровий, то справа автоматично повинна поновлюватися, а правопорушник у подальшому — нести адміністративну відповідальність за вчинені протиправні дії.

### Джерела

1. Кодекс України про адміністративні правопорушення: Кодекс України: Закон, Кодекс від 07.12.1984 № 8073-X. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/go/80731-10> (дата звернення 17.07.2022 р.).
2. Проект Закону про внесення змін до Кодексу України про адміністративні правопорушення щодо проведення судово-психіатричної експертизи в адміністративному провадженні від 05.11.2020 р. № 4326. URL: [http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc6\\_current\\_main?id=&pid069=242](http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc6_current_main?id=&pid069=242) (дата звернення 17.07.2022 р.).
3. Токарева К. С. Посилення адміністративної відповідальності під час керування транспортними засобами відповідно до ст. 130 КУпАП. Сучасна університетська правова освіта і наука: Матер. VIII Міжн. наук.-практ. конф.(м. Київ, НАУ, 23 лютого 2018 р.). Тернопіль: Вектор, 2018. Том 1. С. 238–240.



**ÃĪ «Ī ²ÆĪ ÅĎĪ ÄĪ ÈÉ Ī ÅÓÊĪ ÂÈÈ ÖÄĪ ØĐ  
ĐĪ ÇÅÈØÈÓ Ī ÅÓÈÈ ² ØÅÓĪ Ī ÈĪ Å²É»  
ÂÈÄÄÄĪ È×ÈÈ Ä²Ī «²Ī ØÅĎĪ ÅÓÈÀ»**

*Збірник тез наукових праць*

**XIII МІЖНАРОДНА НАУКОВА КОНФЕРЕНЦІЯ:**

**«Ī ÅÓÊĪ Â² ÄĪ ÑÈ²ÄÆÄĪ Ī В:  
Ī ÅĐÄÄÈÄĪ Å ²Ī Ī Ī ÅÄÖ²ÉĪ Ī ÄĪ ĐĪ ÇÅÈØÈÓ»**

**«29» грудня 2022**

**Прага, Чехія**

**ÂèääĪ Ī ó ààòĭðñüè³é ðäääèö³;**

---

Адреса: Україна, м. Київ, вул. Павлівська, 22  
Контактний телефон: +38(044) 222-5-889  
E-mail: [info@international-science.com](mailto:info@international-science.com)  
<http://international-science.com>  
<http://inter-nauka.com>

Підписано у друк 30.12.2022. Формат 60×84/16  
Папір офсетний. Гарнітура UkrainianSchoolBook.  
Друк на дуплікаторі.

Тираж 100. Замовлення № 435.

Ціна договірна. Надруковано з готового оригінал-макету.

Надруковано у видавництві ТОВ «Центр учбової літератури»  
Свідоцтво про внесення суб'єкта видавничої справи  
до державного реєстру видавців, виготівників  
і розповсюджувачів видавничої продукції:  
ДК № 2458 від 30.03.2006 р.